

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Marie Cinková

GENDEROVĚ KOREKTNÍ ZPŮSOB KOMUNIKACE

Olomouc 2014

Vedoucí práce: PaedDr. Alena Jůvová, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 9. prosince 2014

.....

Vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji PaedDr. Aleně Jůvové, Ph.D. za věnovaný čas, ochotu, vstřícný přístup, cenné rady a odborné vedení diplomové práce.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Marie Cinková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PaedDr. Alena Jůvová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Genderově korektní způsob komunikace
Název v angličtině:	Gender-correct way of communication
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se skládá ze dvou základních částí – teoretické a empirické. V teoretické části je vymezen základní pojmový aparát, dále se zde setkáváme s genderem v pomáhajících profesích a také se vztahem sociální/ho pracovníce/níka a klienta/ky. Vyskytuje se zde také kapitola zabývající se komunikací a to jak komunikací verbální, tak neverbální komunikací. Poslední kapitola pojímá gender v komunikaci, tzv. generickému maskulinum – zastupuje v komunikaci rovnou měrou ženy i muže? V praktické části bylo zařazeno empirické šetření, které bylo realizováno na základě dotazníkového šetření. Výzkumného dotazování se zúčastnily dvě skupiny – pracující v sociální oblasti a studující v sociální oblasti. Diplomová práce se snaží odpovědět na otázky, které jsou stanoveny, jak v teoretické, tak v praktické části.</p>
Klíčová slova:	Gender, komunikace, genderové stereotypy, generické maskulinum, sociální pracovník/nice

Anotace v angličtině:	The thesis consists two parts - theoretical and empirical. The the theoretical part defines basic terminology, then we are dealing here with gender in the helping professions and related socials. Is there also a chapter dealing with communication, both verbal and nonverbal communication. The last chapter conceives gender in communication, the generic masculine - represents communication equally women and men? The practical part included empirical investigation that was conducted on the basis of the questionnaire. Research poll was attended by two groups - those working in the social field and students in the social field. This thesis seeks to answer the questions that are set in both theoretical and practical part
Klíčová slova v angličtině:	Gender, communication, gender stereotypes, generic masculine, social workers
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Výzkumné šetření pro pracující v sociální oblasti a studující v sociální oblasti
Rozsah práce:	85
Jazyk práce:	český

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 Vymezení základních pojmů.....	9
1. 1 Feminismus a genderová problematika.....	13
2 Gender v pomáhajících profesích.....	15
2. 1 Vztah mezi pomáhající/m a klientem/kou.....	15
2. 2 Profesionální rozhovor.....	16
2. 2. 1 Fáze profesionálního rozhovoru.....	17
2. 3 Genderové stereotypy v pomáhajících profesích.....	18
3 Komunikace.....	20
3. 1 Proces komunikace.....	21
3.2 Druhy komunikace.....	23
3.2.1 Verbální komunikace.....	23
3.2.2 Neverbální komunikace.....	24
4 Gender v komunikaci.....	28
4. 1 Genderová lingvistika.....	29
4. 2 Generické maskulinum.....	30
4. 2. 1 Alternativní řešení generického maskulina.....	31
4. 3 Rozdíly v komunikaci mezi mužem a ženou.....	33
II EMPIRICKÁ ČÁST.....	36
5 Výzkumné šetření.....	36
5. 1 Popis zvolených výzkumných metod.....	37
5. 2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	39
5. 3 Výsledky a prezentace výzkumu.....	41
5. 4 Diskuse ke zjištěným poznatkům.....	75
ZÁVĚR.....	78

SEZNAM ODBORNÝCH ZDROJŮ	79
SEZNAM GRAFŮ	83
SEZNAM TABULEK	85
SEZNAM PŘÍLOH	86

ÚVOD

„Nerodíme se jako ženy a muži, stáváme se jimi.“

Simone de Beauvoir

Jazyk je mocný nástroj, jeho sílu si ale často neuvědomuje. Měli bychom se naučit správně jej používat, pracovat s ním, ne jen bezmyšlenkovitě přijímat a odevzdávat informace, ale přemýšlet nad tím, než něco vyslovíme a v jaké podobě slova vypustíme z úst. „Je to holka“ nebo „je to kluk“, to je jedna z prvních informací, která rodiče při narození dítěte zajímá. Ale není to jen obyčejné slovní spojení, které určuje pohlaví dítěte, zároveň je to její/jeho předurčení, cesta, kterou bude po celý život kráčet, když z ní vybočí, tak se určitě najdou lidé, kteří ji/ho navedou zpátky a ukáží jí/mu tu „správnou“ cestu.

Jelikož se domnívám, že ženy jsou v komunikaci přehlíženy a nevědomky bývají upřednostňováni muži, je to jeden z hlavních důvodů, proč jsem si zvolila téma Genderově korektní způsob komunikace. Existuje genderově korektní komunikace? Jsme schopni se naučit tak komunikovat, aby naše řeč zastupovala obě dvě pohlaví? Existují rozdíly v komunikaci ženy a muže? Toto jsou základní otázky, na které bych v průběhu své práce najít odpovědi. Hlavní cíl mé práce, který prolíná, jak teoretickou, tak praktickou část tedy je zjistit, zda jsou lidé schopni rozpoznat genderově korektní komunikaci, která nediskriminuje ani jedno pohlaví.

Diplomovou práci jsem rozdělila na dvě základní části – teoretickou a empirickou. Teoretická část se dále člení na čtyři kapitoly. První vymezuje základní pojmy jako jsou gender, genderová role, genderové stereotypy atd. Druhá kapitola pojednává o genderu v pomáhajících profesích, o vztahu mezi sociální/m pracovnící/níkem a klientem/kou. Třetí kapitola zastřešuje komunikaci obecně, zejména verbální komunikaci a komunikaci neverbální. V poslední kapitole se zabývám genderem v komunikaci, hlavně tzv. generickým maskulinem. Zastupuje v komunikaci rovnou měrou obě pohlaví? Dále se zde věnuji rozdílům v komunikaci mezi muži a ženami.

V praktické části bylo zařazeno empirické šetření, které bylo realizováno na základě dotazníku. Výzkumného dotazování se zúčastnily dvě skupiny – pracující v sociální oblasti a studující v sociální oblasti.

I TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části této diplomové práce bude vyložen základní pojmový aparát vážící se k tématu genderově korektní způsob komunikace, o genderu v komunikaci, kde nezastupitelné postavení představuje generické maskulinum a v neposlední řadě budou nastíněny rozdíly v komunikaci mezi ženou a mužem.

1 Vymezení základních pojmů

Slovo **gender** pochází z řečtiny a znamená rod, poté byl tento pojem přejet do dalších evropských jazyků. Do češtiny je pojem gender přenášen především z angličtiny, která je u nás známější a používanější než řečtina (Šiklová, 1999). Valdřová 2006 také poukazuje na to, že česká společnost termín gender převzala z angličtiny, překládá ho jako sociální pohlaví nebo sociální rod.

„Gender je sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Gender se vztahuje k sociálním a kulturním rozdílům a k těm vztahům mezi ženami a muži, které jsou získané, měnitelné v čase a široce se liší uvnitř jednotlivých kultur i mezi nimi“ (Hrdličková, 2007, s. 8). Jeho určení není něčím přirozeným a stálým, ale dočasným, měnícím se stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami (Oakleyová, 2000). Gender vzniká socializací jedince, který se učí „být mužem či ženou“. Gender má v sobě sociální dimenzi biologického znaku, což je pohlaví (Koldinská, 2010).

Pojem **pohlaví** či sex se užívá při základních fyziologických rozdílech mezi muži a ženami, to znamená u rozdílů, které se týkají pohlavních orgánů a reprodukčních dispozic. Pohlaví tedy utváří muže a ženy biologicky (Šiklová, 1999).

Z právního hlediska se termín pohlaví přiřazuje k biologickým, geneticky podmíněným rozdílům mezi mužem a ženou, např. rozdílné množství fyzické síly, těhotenství a kojení. Ostatní rozdíly mezi muži a ženami jsou sociálního charakteru a vytváří se společně s vývojem jedince (Libora Oates-Indruchová, 1999).

Není dopředu dáno nebo striktně určeno, jaká podoba genderu je správná nebo špatná. Přitom je nám předkládán již od narození a stává se součástí naší identity. Od narození jsou

děti vychovány pouze v jednom ze dvou možných genderů, tedy mužském nebo ženském. Ještě před narozením dítěte, je možnost si s co největší přesností, říct pohlaví plodu, a tak ještě před narozením získá dítě svůj gender. Přichází na svět do předem dané sociální reality a zaujímá v ní připravené místo. Pravděpodobně po příchodu dítěte na svět, doktor či sestra řekne rodičům „je to kluk/je to holka“ nebo „kluk jako buk/holčička jako panenka“. Nsdělení jen základní informaci, ale také určí, jak se k dítěti mají ostatní chovat, jak ho/ji mají vychovávat, co od ně/ní očekávat, co mu/jí mají říkat (Fafejta, 2004). „*Socioložka Marie Čermáková definuje **genderovou identitu** jako osobní zkušenost s mužskou nebo ženskou existencí: je vyjádřením skutečnosti, že vše, co osoba (muž či žena) říká, dělá a prožívá, souvisí s tím, zda její sociální status má mužskou či ženskou determinaci, zda je manifestován ve znamení muže či ženy*“ (Valdrová, 2006, s. 7). Genderovou identitu si dítě osvojuje tím, že se s rodičem identifikuje, opakuje jeho/její chování, chce se mu/jí podobat. Nejprve nevědomě, později vědomě, dítě opakuje určité chování, které považuje za dominantní, tedy rodiče silnějšího. Další faktor, který dítě motivuje k imitaci rodiče, je pozitivní citový vztah (Hrdličková, 2007). Nejhlubší součástí ženské či mužské identity je jádrová pohlavní identita, která patří k nezákladnějším složkám sebepojetí. Smolík (1996) In. Janošová řadí složky, jež se podílejí na celkové mužské a ženské identitě, v tomto postupu:

1. biologické pohlaví
2. jádrová pohlavní identita, která znamená základní vědomí jedince o příslušnosti ke skupině mužů či žen
3. pohlavní identita v širším smyslu slova, která se týká toho, jak jedinec sám sebe prožívá a definuje jako příslušníka této skupiny (v našem pojetí se jedná o genderovou identitu)
4. genderová role, jíž je vyjádřena psychosexuální identita v chování

Ačkoliv je genderová identita součástí našeho Já, není podmínkou, že se musí všechny její složky projevit. Naproti tomu genderová role zahrnuje i projevy, které se vyskytnou navenek a jedinec se s nimi nemusí ztotožňovat (Janošová, 2005). „***Genderové role** představují souhrn očekávaných (předepsaných) jednání, způsobů jednání a chování, kterými se projevujeme jako muži a ženy. Genderové role si každá/každý osvojujeme v rámci procesu socializace již od prvních týdnů života. Jde o soubor určitých pravidel (většinou nepsaných, neformálních), které předpisují určité typy chování pouze ženám a jiné pouze mužům*“ (Hrdličková, 2007, s. 9). Genderové role se historicky a časově mění. Tyto změny přicházejí jako důsledek ekonomických změn, změn přirozených nebo

politických okolností, a to včetně změn v důsledku rozvojové pomoci, strukturálních změn nebo změnou založenou na národních či mezinárodních vlivech (Hrdličková, 2007). Valdřová 2006 plnění genderové role srovnala s divadelní rolí – každý ví, co jeho role obnáší, ví, co má dělat. Pokud se chová jinak, než je dáno, nastane na scéně zmatek, okolí je překvapeno nebo se může i stát, že odmítá jiné chování tolerovat. Každý předpokládá, že budeme hrát svoji roli, nikoho nenapadne, že bychom někdy měli hrát roli opačnou, tedy žena mužskou a muž ženskou.

Pokud se ztotožníme s genderovou identitou, která nám byla přidělena a v rámci svých rolí ji dáváme najevo, tak nastane úspěšná socializace (Fafejta, 2004). V rámci **genderové socializace** si člověk osvojuje určité sociální normy a hodnoty. Jedná se o proces učení se ženským a mužským rolím. Jedinec se učí, jak by měl jako holčička/žena nebo chlapeček/muž vypadat, chovat, oblékat, jednat, vyjadřovat, gestikulovat. Tak tomu je již od dětství, zejména v ranném dětství, ale tento proces probíhá celý život. Děti se učí rozeznávat pohlaví podle genderu, jedná se rozlišování podle oblečení, barev, délky vlasů, nošení šperků, povolání (Hrdličková, 2007).

„Genderové stereotypy jsou zjednodušující souhrnné popisy a pravidla určená pro chování, jednání, prezentování se apod. ženám a mužům. Jedná se ovšem často o předsudky či mylné představy o „správném“ či „přirozeném“ chování a obecném posuzování jedinců na základě jejich příslušnosti k určitému pohlaví bez hlubší specifikace toho, co je těmto jedincům vrozené a co získali výchovou, jaké jsou jejich individuální vlastnosti, schopnosti, názory, představy o životě apod.“ (Hrdličková, 2007, s.11). Genderové stereotypy někomu mohou vyhovovat a přidat jim přirozené, ale pro mnohé mohou být překážkou, aby si žili život podle toho, co jim vyhovuje a po čem touží, a ne podle toho, jak si to představuje a očekává okolí a společnost (Hrdličková, 2007). Na základě genderových stereotypů společnost a okolí očekává u žen takové vlastnosti a postoje k životu jako je pasivita, empatičnost, podřízenost, nesamostatnost, zájem o domácí práce, péče o vzhled, naslouchání, výchova dětí, atd., tj. vlastnosti, které žena upřednostní především ve sféře soukromého života (rodina, domácnost, péče o nemocné, slabé a nemohoucí apod.). Naproti tomu u mužů očekáváme vlastnosti jako je iniciativnost, soutěživost, nezávislost, agresivita, racionalita, technické znalosti a zručnost v oblasti zálib atd., tedy vlastnosti potřebné ve veřejné sféře (zaměstnání, kariéra, budování světa, podíl na moci, cestování apod.). Toto dělení na ryze mužské a ženské vlastnosti v sobě nese dvojí úskalí:

- Radikální oddělení „ženských“ a „mužských“ znaků – to znamená, že žena

nevykazuje žádné rysy mužství a naopak

- Každý/á muž/žena má stejné zájmy, hodnoty, potřeby, záliby, životní styl apod. a tvoří tak jakousi ucelenou skupinu nepřipouštějící různorodost.

Toto dělení má za následek, že ženy ani muži nemají stejnou příležitost dokázat své schopnosti i v jiných rolích, kde se obvykle nevyskytují (Hrdličková, 2007). Genderové stereotypy se netýkají jen jedincových vlastností, ale poukazující také na fyzické znaky (muž – svalnatý, zarostlý, statný, žena – drobná, hebká), sociální role (muž – vydělává peníze, žena – pečuje o domácnosti a o děti), zaměstnání (muž – inženýr, chirurg, žena – učitelka, knihovnice), sexualitu nebo dovednosti. Některé dovednosti jsou očekávané jen u mužů, např. matematické, technické a mechanické, i když jsou ženy posuzovány na základě stejných parametrů. Stereotyp, že „ženy nejsou dobré v matematice a nemají technické vlohy“, mohou v ženách vzbudit úzkost, negativní sebehodnocení, nedůvěru a pochybnosti o svých schopnostech, hlavně v porovnání s ostatními. Např. dívka se hlásí na vysokou školu a dělá přijímací zkoušku z matematiky v učebně plné mužů, tato situace může spustit již zmíněný stereotyp a vyvolá úzkost, paniku a obavu z toho, zda test zvládnete. Když neuspěje, ještě více upevní zaběhlý stereotyp nebo ji mohou obavy tolik znepokojit, že ovlivní její výkon během zkoušky. Je třeba poukázat i na pozitivní vliv genderových stereotypů, např. když se jedinec stane členem prestižní skupiny a zastupuje v ní jako jediný/á své pohlaví. (Lippa, 2009).

„Genderová rovnost vychází z teze, že všechny lidské bytosti by měly mít svobodu rozvíjet své osobní schopnosti a činit vlastní rozhodnutí bez omezení, která mohou přinášet genderové role nebo jakékoli jiné bariéry pro účast v ekonomickém, politickém a sociálním životě na základě pohlaví. Formální rovnost (de jure) představuje první krok k rovnosti skutečné (de facto). Jedním ze základních principů Evropské unie je prosazování genderové rovnosti“ (Hrdličková, 2007, s. 19).

Genderová rovnost neboli rovnost mezi ženami a muži:

- obecně se vztahuje k rovnosti v právech, v povinnostech a příležitostech žen a mužů, dívek a chlapců
- netýká se pouze žen, ale jde i o muže
- nemá v úmyslu tvrdit, že ženy a muži jsou stejní, ale že rozsah práv žen a mužů, rozsah jejich povinností a příležitostí nezávisí na tom jakého jsou pohlaví
- je záležitostí lidských práv

- její důležitou podmínkou je vyrovnaná účast žen a mužů v každé oblasti života
- neznamená, že jí bude dosaženo tak, že se ženám a mužům dají stejné možnosti, a to s předpokladem, že to přinese i stejné výsledky
- pokud se nastolí genderová rovnost, je to předpoklad k fungující demokratické společnosti, která deklaruje rovné příležitosti všech jedinců bez rozdílu pohlaví, rasy, sexuální orientace, náboženského nebo politického smýšlení; pokud tato rovnost neexistuje, nastává diskriminace (Hrdličková, 2007). Den rovnosti žen a mužů neboli Mezinárodní den rovnosti spadá na 19. června (<http://www.genderstudies.cz/gender-studies/akce.shtml>).

1. 1 Feminismus a genderová problematika

Feminismus není totožný s problematikou gender, ale neznamená to, že je zcela oddělitelný. Feminismus vychází z přesvědčení o nerovném postavení žen ve společnosti vůči mužům a snaží se o změnu této situace. Začátek feminismu můžeme datovat od poslední třetiny 18. století, toto období nazýváme první vlnou feminismu, momentálně se nacházíme ve třetí vlně feminismu (Hrdličková, 2007).

- a) První vlna feminismu - feministkám tohoto období šlo zejména o dosažení základních práv, jako je právo volební, právo na vzdělání a právo na vlastnictví majetku. Z této doby jsou známé sufražetky (dle anglického suffrage – volební právo), které se do podvědomí dostaly kvůli boji za volební právo žen v Anglii. První vlna feminismu končí, když jsou cíle naplňovány, což je zhruba v roce 1930 (Benešová, 2011).
- b) Druhá vlna feminismu – počátek druhé vlny feminismu spadá do druhé poloviny 20. století, převážně v USA, kde byla těsně spojena s hnutím hippie. Feministky v tomto období se chtějí vymanit z mužské nadvlády, cítí se jako utlačovaná a diskriminovaná menšina, která je zesměšňována, podceňována, jejich práce není dostatečně ohodnocena a existují předsudky vůči jejich dovednostem. Hlavní požadavek byl rozhodovat samy o sobě, což vedlo za výsledek, že jim bylo přiznáno právo na větší kontrolu nad svým tělem, právo na ukončení těhotenství a přístup ke všem profesím. Je zde také kladen důraz na individuální schopnosti, které má každý rozvíjet ve svůj prospěch (Hrdličková, 2007).

c) Třetí vlna feminismu – začátek spadá do druhé poloviny 80. let 20. století až po současnost. Nejdůležitějším přínosem této vlny feminismu je důraz na propojenost genderu s dalšími kategoriemi společenských nerovností (Benešová, 2011). Mezi základní požadavky patří:

- Stejně mzdy žen a mužů za stejnou práci
- Rovné příležitosti žen a mužů v přístupu ke vzdělání
- rovné zastoupení žen a mužů v politice
- právní a finanční nezávislost všech žen
- společné normy péče o děti
- možnost antikoncepce a interrupce
- ukončení diskriminace lesbických žen
- ochrana všech žen před jakýmkoli formami násilí
- přeformulování všech zákonů a přestrukturování institucí, které zvýrazňují mužskou dominanci (Hrdličková, 2007, s. 17).

Do České republiky po roce 1989 začaly pomalu pronikat myšlenky druhé vlny feminismu. Feminismus však u nás byl hodnocen často negativně, byl líčen jako seskupení bojechtivých, nenávistných či zakomplexovaných žen. Situace se ale pomalu zlepšuje a dochází k pozitivním krokům. Zájem o problematiku feminismu a genderu se stupňuje, lze se o tom přesvědčit zvyšujícím se počtem uchazečů o studium. Význam genderové problematiky je akceptován i v oblasti sociální práce (Benešová, 2011).

2 Gender v pomáhajících profesích

Koncem 80. let a během 90. let 20. století se v sociální práci začaly rozvíjet přístupy, které označujeme jako „antiopresivní“, což znamená směřující proti znevýhodňovaným a utlačovaným osobám. Tyto přístupy se také definovaly jako antidiskriminační. Benešová (2011, s. 48) uvádí, že cílem je „*redukce individuální a institucionální diskriminace založené na rase, pohlaví, postižení, sociální třídě či sexuální orientaci. Optikou antiopresivních přístupů jsou gender, etnicita, věk, sexuální orientace, postižení a další aspekty identity jedince hlavními oblastmi diskriminace a útlaku*“. Antidiskriminační sociální práce má za cíl oprostít sociální práci od předsudků, stereotypů a prostředků útlaku. Hlavní činnost práce pracovníků v pomáhajících profesích spočívá v rozpoznávání různých forem útlaku a zmocňování klientů/ek. „*Zmocňování je proces, prostřednictvím kterého ženy a muži ve znevýhodněných situacích zvýší svůj přístup k vědomostem, zdrojům a rozhodujícím pozicím a zvýší participaci ve svých komunitách za účelem dosažení dostatečné úrovně vlivu na vlastní životní situaci*“ (Benešová, 2011, s. 48). Už název odpovídá, že zmocňování je úzce spojeno s otázkou moci, může se jednat o mocenské vztahy na úrovni práva a státu, moc práva a státu, moc fungující na úrovni kultury dané společnosti ve vztahu ke kategoriím jako jsou gender, třída, rasa a také moc zasahující do vztahu sociálního pracovníka/ce s klientem/klientkou. Cílem není zmocnění klienta/ky, nýbrž jeho/její uschopnění, pomáhající má klientovi/ce poskytnout takové kompetence, které si osvojí a bude moci svou životní situaci zvládnout (Benešová, 2011).

2. 1 Vztah mezi pomáhající/m a klientem/kou

Neoddělitelnou součástí profese sociální práce je moc, jelikož vztah mezi sociálním pracovníkem/sociální pracovnící a klientem/kou se z podstaty zakládá na nerovném postavení, klient/ka je ten/ta, co potřebuje pomoc a neví si rady, hledá řešení, naopak pomáhající je ten/ta, kdo pomoc poskytuje, zná postupy, možnosti řešení a ví, co dělat – zprostředkovává pomoc. Jakým způsobem muži a ženy vnímají svou moc a dokáží s ní pracovat, tak takovým způsobem se v jejich práci odrážejí genderové stereotypy. Podle Janebové In. Benešová (2011) se liší mužské a ženské pojetí moci. Mužské pojetí bývá

označováno jako „moc nad druhými“ nebo „moc ovládat“, ženské pojetí moci je upřednostňování dohledu místo autority, ovlivňování nad nařizování a také ponechání vlivu na klienta/ku. Pomáhající má díky moci schopnost vyvolat takovou změnu chování klienta/ky, která odpovídá jeho/jejím záměrům a představám. Problematika moci se prolíná i jedním ze základních etických dilemat v sociální práci, což je „pomoc a sociální kontrola“. Pomoc i sociální kontrola jsou neoddělitelnou součástí profese sociální pracovníka/nice, často se prolínají i v průběhu jediného rozhovoru. Pracující v sociální oblasti mají těžký úkol – korigovat mocenské aspekty, požadavky většinové společnosti, požadavky klienta/ky, hrozbu syndromu vyhoření, požadavky ze strany organizace a zároveň mít čisté svědomí (Benešová, 2011).

2. 2 Profesionální rozhovor

Jakákoliv komunikace sociální/ho pracovníka/nice s klientem/kou je založena na profesionálním a vzájemně se respektujícím vztahu, rozhovor by měl probíhat na základě vzájemné spolupráce, je potřebné, aby pracovník/nice použil/a takové způsoby, které neuráží, nedeptají nebo nezesměšňují. Velká část klientek/ů očekává otevřený a rovnocenný dialog. Rozhovor je základní metodou, kterou sociální pracovník/nice používá (Matoušek, 2003). Při rozhovoru je nutné nechat mluvit klienta/ku. Zisk informací není jediným cílem rozhovoru, navázání kontaktu je stejně důležité, výsledná podoba rozhovoru je vždy výsledkem všech zúčastněných (Kopřiva, 2000).

Profesionalitu rozhovoru docílíme tím, že si ho předem připravíme a cíleně jej směřujeme, je veden s určitou taktikou a záměrem (Štěpánek, 2005). Připraveností se rozumí výběr a seřazení otázek, jeho časové rozvržení a naplánování. Vhodné je klást otázky od jednodušších ke složitějším (DeVito, 2001). V sociální oblasti je doporučováno klást spíše otevřené otázky, které vyvolávají prostor na to, aby se klient/ka mohl/a vyjádřit a také je nutí se zamýšlet nad svými problémy a jejich řešení. Uzavřené otázky neumožňují rozvést rozhovor a tím pádem jsou neefektivní. Při úspěšném rozhovoru jsou důležité komunikační schopnosti pracovníka/nice a také na podmínka, ve kterých se rozhovor odehrává. Pracovník/nice by měl/a umět řídit rozhovor, vědět, kdy a jakým způsobem vstoupit do vyprávění, kdy klienta/ku zastavit nebo přerušit. Výsledkem by měl být vznik důvěry (Štěpánek, 2005). Pracovník/nice by měl/a mít takové schopnosti, které docílí ke

správně vedenému rozhovoru, jedná se o schopnost naslouchání, empatie, udržení pozornosti, o znalosti tématu a informací. Důležitá je také forma a obsah rozhovoru, tedy o čem společně komunikují (Linhartová, 2007).

Je nutné si o každém rozhovoru vést záznamy. Např. si můžeme již v průběhu rozhovoru psát poznámky, nahrávat rozhovor na diktafon či pořizovat zvukový záznam nebo si můžeme rozhovor poznamenat až po jeho ukončení. Záleží jaký způsob vyhovuje účastníkům rozhovoru, je nutné klienta informovat o tom, jak si vedeme záznamy.

Jelikož se rozhovor obvykle zaměřuje na choulostivé a osobní záležitosti, je důležité vytvořit vyhovující podmínky a atmosféru. Při rozhovoru by měli mít zúčastnění vhodné sezení, židle by neměla být nízká ani příliš daleko (Štěpánek, 2005). Doporučuje se, aby mezi účastníky nebyl stůl ani jiná překážka, která by vyvolává pocit nadřazenosti u pracovníka/nice. Dále by se pracovník/nice měl/a mírně naklánět směrem k druhé osobě a dávat tím najevo zájem a ochotu naslouchat (Linhartová, 2007). Pracovník/nice musí být na to, aby mu bylo rozumět a klient/ka věděl, o čem mluví. Používají se spíše krátké a jasné věty, popřípadě pracovník/nice informaci zopakuje nebo uvede názorné příklady. Klienty/ky je potřebné vždy oslovovat jejich jmény, popřípadě tituly, není možné jim např. tykat nebo oslovovat teto, dědo apod. (Linhartová, 2007).

Názory a postoje, které jsou oprávněné, musí pracovník/nice u klienta/ky podporovat a posilovat, naopak na zavádějící informace nereaguje (Štěpánek, 2005). Je důležité používat jednoduché termíny, pracovník/nice se vyhýbá aplikování odborných a technických termínů, kterým klient/ka nerozumí, znesnadňuje to jejich vzájemnou komunikaci (Vybíral, 2009).

2. 2. 1 Fáze profesionálního rozhovoru

Autoři Dařílek, Kusák (2002) uvádí následující základní fáze:

- úvodní fáze – na jejím začátku se objevuje vzájemný pozdrav a představení se. Pracovník/nice sdělí základní informace jak o sobě, tak o zařízení, tím předejde případnému nedorozumění a komplikacím. Po navázání osobního kontaktu dochází k rozhovoru (Křivohlavý, 1993). K navození uvolněné atmosféry a odstranění obav je vhodné nejprve použít neformálních otázek, jedná se o oblast klientových/činých zájmů a koníčků. V průběhu rozhovoru se prostor mezi pracovníkem/nicí a klientem/kou zúží, ale na začátku rozhovoru je vhodné nevstupovat do intimní

zóny klienta/ky, mohlo by se stát, že by dále nechtěl/a spolupracovat. V této fázi je důležitá zpětná vazba a kontrola, zda klient/ka všemu rozumí.

- Jaderná fáze – cílem této fáze je hlavně získat pomocí kladení otázek důležité informace, také je zde potřebné získat názor a očekávání klienta/ky. V této části se dostáváme k jádru problému a jeho řešení (Plevová, 2004).
- Závěrečná fáze – jedná se o poslední část rozhovoru, kdy dochází ke shrnutí celého rozhovoru a následnému rozloučení (Dařílek, Kusák, 2002). Když je potřeba, domlouváme si s klientem/kou další termín schůzky.

Doporučená délka rozhovoru je asi 30 až 40 minut, delší doba vede k přetížení u všech zúčastněným (Křivohlavý, 1993). Je důležité na začátku rozhovoru stanovit a klientovi/ce následně sdělit, jaký čas je pro jejich společný rozhovor vyhraněn. Před uplynutím této doby je vhodné klienta/ku upozornit, že se blíží čas, který byl na toto sezení vymezen (Kopřiva, 2000). Rozhovor končí tím, že pracovník/nice položí klientovi/ce otázky, které směřují na jeho pocity a na průběh setkání.

2. 3 Genderové stereotypy v pomáhajících profesích

Benešová (2011) ve své publikaci čerpá z výzkumu uskutečněným autorkami Janebové a Černé (2008), které se zabývaly otázkou prolínání genderových stereotypů o mužích a ženách do výkonu sociální práce. Zde jsou některé výsledky:

- genderové stereotypy ve vnímání žen a mužů – ženy (klientky) jsou vnímány jako ochotné, dobře spolupracující, ale také jako hysterické a manipulativní. Emoce byly brány jako přirozené a byly hodnoceny jako pozitivní, zejména za předpokladu, kdy klientka souhlasila s vlastním pochybením a litovala jej. Opakem tomu je u mužů, zde se přiznání vlastní chyby nebo projevy emocí nevyskytují, jelikož klienti předpokládají, že když projeví emoce tak, budou považováni za slabochy. Může se stát, že klienti, kteří projeví své emoce, budou označováni jako „zženštilí“.
- chápání potřeb a odpovědnosti mužů a žen – pomáhající chápali potřeby žen primárně spojené s jejich rolí pečovatelek, naproti tomu potřeby mužů byly spojovány s jejich individuálním rozvojem, hlavně v oblasti zaměstnání. Ženské potřeby byly hodnoceny jako důležitější, jelikož se někdy rovnaly potřebám rodiny, což může vést k zneviditelnění jejich potřeb.

- otázka rovného přístupu – pomáhající přiznali, že v praxi využívají tzv. dvojí metr, což znamená, že chlapcům v mladistvém věku je chování akceptováno, zatímco srovnatelné chování u dívek je pod větším drobnohledem (např. v oblasti sexuálního života) (Benešová, 2011).

3 Komunikace

To, jakou důležitost a jaký význam má komunikace pro lidský život, nelze nikdy dostatečně ohodnotit. Bez ní nemůže žádná lidská společnost existovat, natož se pak dále rozvíjet. Komunikace je proces, ve kterém se sdílí určité informace, proto je základním a životně důležitým procesem. Základem komunikace jsou data, znalosti a informace. Odborníci zabývající se komunikací se ale nikdy neshodli na jednotné obecně platné definici, z čehož vyplývá, že vymezit ji není jednoduché. Většina autorů definuje komunikaci vzhledem ke svému zaměření (Barker, 1987).

Jednu z nejširších a nejobecnějších definic uvádí Velký sociologický slovník (1996, s. 507): „*Komunikace (z lat. Communicatio, to od communicare = spojovat) – v širokém smyslu jakýkoliv přenos informace*“.

DeVito (2001, s. 20) uvádí, že „*ke komunikaci dochází tehdy, když vysíláme nebo přijímáme sdělení a když připisujeme význam signálům od jiných osob*“. S tímto pojetím souhlasí i Valenta (2005, s. 17), který říká, že „*Komunikace je v nejjednodušší podobě definována jako sdělování a přijímání informací*“.

Podobný názor sdílí i profesor Michael Kunczik (1995, str. 11), který se zabývá především komunikací masovou, uvádí, že „*komunikace je jednáním, jehož cílem z hlediska komunikátora je přenos sdělení jedné či více osobám prostřednictvím symbolů*“.

S komunikací se setkáváme neustále, jelikož není možno nekomunikovat. Dochází k ní i v případech, kdy si komunikovat nepřejeme nebo se domníváme, že se ji neúčastníme (Křivohlavý, 1986). Český psycholog Zbyněk Vybíral (2009, str. 25) ve své knize uvádí, že „*komunikujeme, i když jen přihlížíme slovní výměně mezi dvěma účastníky, kdybychom přítomni nebyli, kdybychom nebyli svědky jejich výměny, informace by proudily jinak nebo by byli jině*“. Někteří psychologové tedy rozumějí komunikační výměnou jak sdělování, tak i sdílení. DeVito (2001) ve své knize uvádí příklad, kdy ve třídě v zadních lavicích sedí žák, který minimálně vnímá přednášející látku a spíše zamyšleně a soustředěně kouká

z okna třídy ven. V tuto chvíli se nejedná o nic neobvyklého, ale pokud si učitel studenta všimne, může z jeho chování odvodit řadu sdělení. Znamená to, že s ním navázal kontakt a tím pádem se jedná o komunikaci. Vyučující přijímá signály, i když student vědomě žádné nevysílá. Takže jestliže jeden vnímá toho druhého a reaguje na jeho chování, projevy (když učitel zjistil, že žák jen kouká z okna, neposlouchá a nevnímá látku, může ho to vést ke změně přístupu výkladu v hodině), tak funguje princip nevyhnutelnosti komunikace. Nebo při setkávání s druhými lidmi není možno se vyhnout komunikaci. Je sice možno dělat, že člověka nevidíme a nepozdravit ho, abychom se vyhnuli kontaktu nebo dělat, že ho neznáme a vyhnout se očnímu kontaktu, ale i letmé podívání se na druhé, dlouhé zadívání do očí, úsměv, naše aktivita nebo neaktivita, slova či mlčení... Tohle všechno je určitým sdělením, takže při setkávání lidé nemohou spolu nekomunikovat (Křivohlavý, 1986). Chtěně či nechtěně se nějak chováme i když si myslíme, že nevysíláme žádné sdělení, a to je zdrojem určitých informací pro naše okolí a i pro nás samé.

Komunikace je jedinečný, neopakovatelný a nevratný akt, kdy naše sdělení či vyjádření nemůžeme vzít zpět (DeVito, 2008).

3. 1 Proces komunikace

Komunikace není statický jev, je to proces charakteristický proměnlivostí v čase. Komunikační proces je přenos informací a výměna názoru mezi dvěma a více lidmi, která může nabývat různých podob. Mezi základní činitele patří komunikátor, komunikant a komuniké (Nakonečný, 1999).

Komunikátor (odesílatel) je ten, kdo vysílá zprávu směrem k příjemci, ten kdo sděluje určitou informaci. Předpokládá, že příjemce má stejný nebo alespoň podobný seznam poznatků a zkušeností, jenž umožňuje porozumět tomu, co mu chce sdělit. Jedná se např. o použití totožného jazyka (Vybíral, 2009).

Komunikant (příjemce neboli posluchač) je ten, kdo zprávu od odesílatele přijímá. Jeho vnímání je také ovlivněno jeho žebříčkem hodnot, osobností, vlastními zkušenostmi, prožitky a také jeho záměry a cíli. Měl by vyslechnout celou zprávu až do konce a pečlivě

bez přerušování naslouchat, nemyslet okamžitě na odpověď, případně si připravovat dotazy, které by vedly k lepšímu pochopení zprávy (Mikuláščík, 2003).

Komuniké (sdělení) je samotná zpráva, která je vysílána k druhému člověku. Probíhá v rámci komunikace mezi komunikátorem a komunikantem. Vyslané sdělení má podobu verbálních a neverbálních symbolů, tyto dvě formy spolu povětšinou souvisejí a vzájemně se doplňují (Vybíral, 2009).

Dále do procesu komunikace řadíme další prvky, jimiž jsou komunikační kanál, komunikační šum, zpětná vazba, ale také předchozí postoje a zkušenosti (DeVito, 2008).

Komunikační kanál je cesta, kterou je informace posílána, pomocí něho se přenáší dané sdělení. Rozdělujeme čtyři základní komunikační kanály: hlasový, zrakový, čichový a hmatový. Při osobní komunikaci jsou hlavním komunikačním kanálem zvuky, kdy hovoříme a nasloucháme, zde je jedná o kanál hlasový. Když přijímáme informace zrakově, pomocí pohledů a gest, hovoříme o zrakovém kanálu, díky čichovému kanálu vnímáme pachové stopy, např. vonící parfém. Pomocí posledního hmatového kanálu vnímáme vzájemné dotyky, např. stisk ruky. Povětšinou probíhá přenos sdělení prostřednictvím všech čtyřech kanálů, pouze v ojedinělých případech je využívám pouze jeden typ a někdy se může stát, že nějaký typ kanálu chybí (DeVito, 2008).

Dalším nedílným prvkem v komunikačním procesu je komunikační šum. Mezi komunikační šum řadíme nežádoucí informace, které ovlivňují příjem sdělení, zkreslují ho nebo také mohou zcela zabránit přenosu zprávy. Může se jednat o hluk, nepříjemně svítící slunce, únavu, nesoustředěnost nebo také vadu řeči či sluchu, nářečí, žargon (DeVito, 2008).

Pro komunikaci je velmi důležitá zpětná vazba, protože podává informaci o tom, jak byla zpráva přijata a pochopena. Je to tedy reakce na přijatí sdělení v podobě potvrzení nebo způsobu interpretace. Udržuje oba účastníky v pozornosti a v kontextu situace (Mikuláščík, 2003).

3.2 Druhy komunikace

Základní a nejčastější dělení komunikace je dělení na verbální a neverbální komunikaci. Tyto dva druhy komunikace se navzájem doplňují. Projevy při verbální a neverbální komunikaci mohou být někdy v rozporu, jelikož lidé často něco říkají, ale chování tomu neodpovídá. Vzniká tedy rozpor mezi slovy a chováním. V takové situaci se za věrohodnější chování považuje komunikace neverbální (Mikuláščík, 2003).

3.2.1 Verbální komunikace

Termín verbální komunikace pochází z latinského výrazu *verbum*, což znamená slovo. DeVito (2001, s. 99) definuje verbální komunikaci takto: „*Verbální systém představují převážně slovní signály přenášené vzduchem a přijímané sluchem.*“ Verbální komunikace je tedy komunikace pomocí slov, pomocí jazyka. Podle Velkého sociologického slovníku (1996, s. 402) je jazyk „*systém znaků (primárně zvukových, sekundárně psaných), které slouží k dorozumění, ke komunikaci v určitém společenství*“. I když používáme stejný jazyk, ještě to neznamena, že všemu rozumíme stejně a náš výklad je totožný. Existuje rozlišná výslovnost, artikulace, přízvuk. Každý člověk mluví svým vlastním idiolektem, ani dva lidé nepoužívají stejnou řeč. Jedná se o neopakovatelnou variaci daného jazyka. Každý slyšíte stejné slovo, ale představy, které ve vás vyvolává jsou rozlišné (DeVito, 2008).

Verbální komunikace je výhodná v případech okamžité zpětné vazby, nevýhodou bývá časová náročnost, a už zmíněné komunikační šumy a bariéry. Nevýhodou, se kterou je nutno počítat, je také to, že pozornost posluchačů postupně klesá. Pokud chceme udržet posluchačovu pozornost a zájem, je důležité ho aktivně zapojit do rozhovoru (např. kladením otázek). Otázky je důležité vhodně volit a formulovat, někdy je vhodnější klást otázky uzavřené, někdy otevřené (Vymětal, 2008).

Jedno z možných rozdělení je na mluvenou a psanou, kdy mluvená forma komunikace je řečí zvukovou a je starší než řeč psaná (Mikuláščík, 2003). Dle Jara Křivohlavého (1988) výčet druhů komunikace nekončí pouze u komunikace slovní a mimoslovní, ale pokračuje dále na komunikaci činy. To nejdůležitější říkáme tím, co děláme, tedy činy.

Způsob našeho verbálního projevu je podle Pelouška Z. (2009) ovlivněn několika faktory:

- Výška hlasu – vyslovením stejného slova či věty různě vysokým hlasem, se mění jeho význam
- Modulace hlasu – souvisí s naší soustředěností, monotónní projev vysílá k posluchačům znamení, že se nemusí soustředit na obsah našich slov
- Zdvořilost – měla by se vyskytovat v každém jednání s člověkem
- Tón hlasu – význam slov můžeme zdůraznit pomocí správně zvoleného tónu hlasu
- Srozumitelnost – srozumitelnost souvisí s naší jistotou a sebevědomím při vyjádření
- Tempo řeči – pomocí tempu řeči získá náš projev na dynamice, hlavně když střídáme různé tempo řeči (zpomalení dává důraz na určitý okamžik projevu, naopak zrychlení dodá řeči na důrazu)
- Výslovnost – je potřebné mluvit zřetelně, aby nedošlo k nedorozumění a chybám
- Načasování – je jedním z důležitých faktorů verbálního projevu

Průměrný člověk se středoškolským vzděláním zhruba aktivně používá 9 – 10 tisíc slov při komunikaci a pasivně rozumí dalším 20 tisícům slov (Pláňava, 1992).

3.2.2 Neverbální komunikace

Verbální komunikace je hlavně nástroj pro sdělování abstraktních pojmů, zatímco neverbální komunikace je nástroj, který sděluje emoce, snahy a situace. Další rozdíl tkví v tom, že verbální komunikace je úmyslná a neverbální komunikace bývá velmi často nechtěná. Oba dva druhy komunikace se ale navzájem doplňují, prolínají a tvoří neoddělitelný celek (Nakonečný, 1999). Důležitý je soulad mezi verbální a neverbálním projevem, protože jen tak je sdělení maximálně důvěryhodné. Podle Vymětala (2008) je úspěšná komunikace závislá z 55% na řeči těla a obličeje, z 38% na hlasovém projevu (tón řeči, melodie hlasu, výška hlasu, rytmus atd.) a pouze 7% zahrnuje projev verbální neboli slovní.

Neverbální komunikace neboli komunikace mimoslovní pochází „z *latinského verbum* = slovo – doslova *mimoslovní forma komunikace*“ (Velký sociologický slovník, 1996,

s. 509). DeVito (2001, s. 125) definuje neverbální komunikaci takto: „*Neverbální komunikace je komunikace beze slov. Probíhá prostřednictvím způsobů držení těla a jeho pohybů, výrazů obličeje, pohledů a pohybů očí, změn vzdáleností mezi komunikujícími, signálů ovládnutí prostoru, druhu oděvu a jeho barev, dotyků, rychlosti a hlasitosti řeči, a dokonce i způsobem, jakým komunikující zachází s časem.*“ Neverbální komunikace tedy zastřešuje všechny komunikační způsoby, které nejsou pomocí slov vyjadřovány (DeVito, 2001).

Při neverbální komunikaci se využívá pestrá škála kanálů: tělo, obličej a oči, prostor, dotyky aj. Velice často se setkáváme s mylným tvrzením, že neverbální komunikace je totožná s termínem řeč těla. Nicméně řeč těla tvoří jednu podskupinu v neverbální komunikaci a zahrnuje mnoho dalších komunikačních kanálů (Tegze, 2003).

Mezi nejzákladnější formy neverbálního sdělení řadíme:

- **Mimika** – neboli výraz obličeje je odvozem z řeckého slova *mimeomai*, což znamená citlivě napodobující, imitující a zpodobňující (Konečná). Pomocí mimiky vyjadřujeme své duševní stavy ostatním, např. radost a smutek, překvapení, strach, hněv, odpor, spokojenost, zájem, štěstí a neštěstí. Právě tvář je jedním z nejdůležitějších zdrojů mnoha informací a během komunikace sehrává jednu z nejdůležitějších rolí. Jedny z nejdůležitějších mimických partií jsou oči a ústa, čelo a nos. Podle Křivohlavého (1986) jsou nejdůležitější částí oči. Právě oči tvoří jádro neverbální komunikace, např. kam a na koho se, kdo dívá, jak dlouho se na někoho dívá a jak dlouho a jak často se dívá na jiné lidi, jak má otevřené oči, jak jsou velké panenky, jaké jsou vrásky na čele, okolo očí a u kořene nosu, jaké jsou mrkací pohyby. Mimické projevy jsou relativně nejjednodušeji čitelné a napodobitelné, např. úsměv, zvráštění čela nebo skrčení obočí (DeVito, 2008).
- **Gestika** – gesta se řadí do kineziky, tedy nauky o pohybové činnosti člověka, zahrnuje všechny druhy pohybů. Gesta doprovázejí, zdůrazňují nebo nahrazují verbální projevy (Křivohlavý, 1986). Většinu gest si člověk uvědomuje a používá je záměrně a kontrolovaně. Některá gesta ale mohou být nevědomá. Právě tyto nevědomá gesta mohou tvořit informace o náladě nebo vlastnostech člověka. Někteří lidé mají naučena dvě až tři gesta, která používají neustále dokola, nezáleží na situaci a na slovním sdělení, obvykle si toho nejsou vědomi (Mikuláščík, 2003).
- **Haptika** – tímto termínem se označuje kontakt dotekem, hmatem nebo kontakt fyzický. Je to pravděpodobně jeden z nejprimitivnějších forem neverbální komunikace (DeVito, 2008). Mezi nejčastější doteky patří podání ruky. Podání

ruky neznamená pouze pozdrav, ale může se jednat i o potvrzení uzavřené smlouvy nebo dohody, nabídka přátelských vztahů či gratulace k události. Stejnoměrný a pevný stisk bývá vnímán jako jistota a sebeúcta, krátký stisk bývá hodnocen jako nezájem, naopak dlouhý stisk bývá označován za zvýšený zájem až dotěrnost, vlhká ruka je považována za výraz nejistoty a naopak pocit jistoty vyvolává suchá ruka. Držení rukou by mělo trvat zhruba 5 vteřin a ruce by měly být v horizontální poloze, poté se jedná o rovnocenný vztah. Podání ruky doprovází adekvátní mimika, úsměv nebo také vizuální kontakt (Šedivý, 2009).

- Posturika – neboli posturologie, je sdělování fyzickým postojem, zaujímání určitých poloh těla. Rozumíme tím držení těla, napětí nebo uvolnění, náklony, poloha rukou, nohou či hlavy, konfigurace všech částí těla a směr natočení těla. Poloho těla, na rozdíl od mimiky a testíky, není libovolná, ale odvíjí se od uspořádání okolí, např. pozice se mění podle toho, zda člověk sedí na židli, vyskytuje se ve volném prostoru nebo také podle toho kolik přítomných lidí se v okolí člověka vyskytuje (Křivohlavý, 1988).
- Paralingvistika – jedná se o určitý přechod mezi neverbální komunikací a komunikací verbální. Jedná se o zvukovou stránku slovního sdělení, např. zahrnuje rychlost, plynulost, hlasitost, výšku, intonaci, frázování, výslovnost a také chyby v řeči nebo mlčení. Výraz hlasu odpovídá psychickému stavu člověka a dává tím najevo své emoce (Konečná, 2009).
- Proxemika – jde o fyzickou blízkost komunikujících, přiblížení nebo odstoupení k druhé osobě. Vyjadřuje prostorovou blízkost a vzdálenost při komunikaci, a to jak ve směru horizontálním, tak ve směru vertikálním. Vertikální vzdálenost se vyskytuje v případech, kdy komunikace probíhá mezi dvěma lidmi s rozdílnou výškou nebo také v situacích, kdy jeden z účastníků zaujímá vyšší polohu a druhého do polohy nižší, např. když jeden člověk stojí a druhý sedí. (Křivohlavý, 1988).
Prostorovou vzdálenost Křivohlavý (1986) dělí do čtyřech skupin:

Intimní prostor – neboli ochranná zóna, v té se člověk cítí bezpečně. Jedná se o prostor vytyčený hranicemi od 15 do 45 centimetrů. Je to nejdůležitější a nejintimnější komunikační okruh, vyskytující se mezi matkou a dítětem, mezi manželi, milenci, blízcí přátelé, příbuzní a domácí mazlíčci. Sféra do vzdálenosti zhruba 15ti centimetrů od těla se označuje jako uzavřený intimní prostor, zde je vyhrazené místo pro důvěrné kontakty a pohlázení.

Osobní prostor – je prostor v rozptylu od 45 do 120 centimetrů, což je víceméně maximální vzdálenost, ve které je možné se držet za ruce. Tuto vzdálenost mezi sebou lidé udržují na večírcích, při podnikových oslavách, společenských událostech a přátelských setkání, jedná se o běžnou komunikaci.

Společenský prostor – neboli sociální prostor se pohybuje v rozmezí od 1,2 až 3,6 metrů. Takovou vzdálenost umožňuje kontakt s cizími lidmi nebo v komunikaci v práci, komunikace je na formálnější úrovni.

Veřejný prostor – se označuje od minimální vzdálenosti 3,6 metrů. Používá se při komunikaci ve větší skupině a do tohoto prostoru jsme ochotni pustit skoro každého, i když ho neznáme.

4 Gender v komunikaci

Slova jsou symboly, které nesou význam, jsou schopna označovat, popisovat, vysvětlovat i hodnotit. Síla slov spočívá ve skutečnosti, že příslušníci jedné kultury těmto významům rozumí a sdílejí je. Jazyk je to, co mají společného, umožňuje jim komunikovat a spoluvytvářet společenský řád a komunitu. Když se dítě učí svůj rodný jazyk, tedy jazyk své kultury, zároveň se také učí, jako člen této kultury myslet a chovat se (Renzetti, 2003).

Jazyk a řeč jsou důležitým nástrojem k vymezení pojmů ženství a mužství. Z generace na generaci se předávají informace, jaké místo zaujímá dané pohlaví v dané společnosti. Tato sdělení bývají zjednodušené, jejich používání se posilují a ačkoliv jsme přesvědčeni o tom, že pojmenováváme věci a jevy tak, jak chceme, ve skutečnosti často užívá jazykové stereotypy. *„Jazykový stereotyp je definován jako ostře zjednodušující a zobecňující úsudek, s emocionálním odstínem připisující určité třídě osob některé vlastnosti nebo jim je naopak upírající. Stereotypy chápeme jako zvláštní formy zpracování informace, ulehčující člověku orientaci ve světě“* (Valdrová, 2006, s. 91). Genderové stereotypy jsou v zásadě sexistické a diskriminují jedno či druhé pohlaví. Mnoho materiálů nám poskytují média (Valdrová, 2006). Mužům je v médiích poskytován daleko větší prostor než ženám. Při potřebě novinářů citovat v tisku někoho z řad politiků, ekonomů a jiných expertů, jsou to muži. Jelikož jejich profesionální nadřazenost a prestiž je zdůrazňována i tím, že novináři/ky jsou preciznější ve vyjmenování jejich titulů a funkcí. S dalšími rozdíly v odlišné prezentaci žen a mužů v médiích se týká odkazů na rodinu, vztahu k opačnému pohlaví a vzhledu. Ženy jsou charakterizovány prostřednictvím rodiny, domácnosti a svých vztahů k mužům. Také se komentuje jejich vzhled, stáří a rodinný stav. Na ženy jsou kladeny vyšší nároky než na muže, co se týče už zmiňovaného vzhledu. Média spoluvytvářejí mýtus krásy, které omezuje svobodu a možnosti žen, nutí ženy, aby se navzájem porovnávaly, podkopává to jejich sebevědomí. Jelikož je v české kultuře ženská krása prezentována jako mladá krása, je také profesní kariéra žen v médiích kratší, než u mužů na stejných pracovních pozicích. V centru zájmu jsou také reklamy, které prezentují ve zjednodušené a přehnané formě vzorce obecně platných genderových vztahů. Bylo zjištěno, že např. ženy se předmětů i samy sebe dotýkají jinak než muži, často smyslněji, také při společném zobrazení muže a ženy mají muži povětšinou vedoucí roli, dohlíží na průběh, dávají pokyny, které žena vykonává. Ve společných reklamách bývají také ženy zobrazovány níže a muži jsou častěji interpretováni jako ležící nebo sedící nebo

jsou ve vzpřímené pozici s hlavou vzhůru a znázorňují nadřazenost a sebevědomí (Pavlík, 2005).

Genderové lingvistky vycházejí z předpokladu, že jazyk konstruuje sociální pohlaví, tedy gender. Genderová lingvistika je součástí feministické lingvistiky, jež zkoumá verbální projevy žen a mužů. Navzdory počtu žen v populaci je jejich pozice v komunikaci stále menšinová a druhotná (Čermáková, 2004).

4. 1 Genderová lingvistika

Genderová lingvistika se vygenerovala z feminismu, v české společnosti se začal, jak feminismus, tak genderová lingvistika rozvíjet na počátku devadesátých let dvacátého století. Ženy jako odbornice se v oboru lingvistiky začaly více prosazovat v období druhé vlny feminismu, a to hlavně z důvodu, že se cítily být „druhým pohlavím“.

V české lingvistice je nerovnost pohlaví ukotvena v jazykových systémech a samotného užívání jazyka. Mužský rod má v mluvnici přednost před ženským (sestra i bratr na mě mluvili) (Valdrová, 2006). Český jazyk je typický svými koncovkami tří rodů (mužský, ženský a střední), proto se musela zavést pravidla v případech, kdy se ve větě vyskytuje více podnětů (např. lékaři a lékařky zachránili...). Koncovky, kde se ve větě vyskytují, jak mužský, tak ženský podnět, se v těchto případech řídí mužským rodem. Tím pádem se setkáváme s takzvaným generickým maskulinem, který zastřešuje pod mužským rodem obě pohlaví.

Jako první výzkum byl v roce 1998 na oblast rodové vyváženosti vyjadřování v češtině proveden lingvistka Jana Valdrová, kde se zabývala zviditelněním žen v současném německém a českém jazyce. Její další výzkum proběhl v roce 2006 a nesl název „Žena a vědec? To mi nejde dohromady“. Výsledky naznačují, že lidé mají stereotypní představy o generovém rozdělení profesí a pozic, např. pod profesí *vědec* si většina představí muže, nikoli obě pohlaví nebo ženu (Valdrová, 2013).

Další výzkum vznikl v roce 2007, kdy socioložky Baslarová a Binková vypracovaly studii na téma, jak se o političkách hovoří v médiích. Z jejich studie je patrné, že v případech, kdy se měla politička postavit před své kolegy, byla pojmenována mužskými tvary (politik, příznivec, lídr apod.). Dále vyplynulo, že ženský rod bývá úmyslně používán k vyjádření negativní charakteristiky (např. odpůrkyně) (Valdrová, 2013).

Jana Valdrové mimo jiné také vypracovala zhruba 80ti stránkovou příčku s názvem

Kultura genderově vyváženého vyjadřování, spolupracovala na ní s dalšími autorkami.

4. 2 Generické maskulinum

Původně ženské tvary neexistovaly a to z jednoduchého důvodu, jelikož v mnoha povolání se prostě nevyskytovaly, doménou ženou byla výlučně rodina a domácnost. Názvy povolání, funkcí a společenského zařazení jako majitel, obchodník, klient, ředitel původně identifikovaly jen osoby mužského pohlaví. V Anglii v polovině 19. století bylo rozhodnuto, že kvůli praktičnosti a ušetření místa ve spisech budou mužskými názvy osob označovány i ženy a tak vzniklo tzv. generické maskulinum. Poté tuto myšlenku začaly aplikovat další země. Rozhodnutí vyvolalo zmatek, zejména právníci poukazovali na to, že ženy nemají právo cítit se být zahrnovány pod označení, které patří výhradně mužům. Na přelomu 19. a 20. století se v Rusku vyskytl spor o udělení akademické hodnosti docent ženě, která uznaným způsobem obhájila habilitační spis a měla na tuto hodnost nárok. Odpůrci argumentovali tím, že nepočítalo s tím, že by kdy ve vědě působily ženy s tímto titulem. Až do sedmdesátých let 20. století se soudilo, že mužské tvary jsou dostačující a že zahrnují také ženy. Také se domnívali, že ženám nevádí a neškodí, když jsou označovány mužskými tvary jako doktor, právník, poslanec, chirurg, psycholog, klient atd. Je s podivem, že ženy se dodnes tak samy označují a považují za daleko prestižnější označení právník než právníčka. I v případech, kdy čteme inzerát s nabídkou práce, kde se hledají schopní dynamičtí spolupracovníci, ředitelé nebo ekonomové, tak si většina z nás pod těmito profesemi představí muže – v obleku, za pracovním stole, s telefonem v ruce a vážným výrazem ve tváři. Problematické je také oslovení „Vážení kolegové“, pokud se mezi kolegy vyskytuje alespoň jedna žena, toto oslovení je minimálně nezdvořilé. Stejně je to i s oslovením „Vážení diváci“, „Vážení voliči“, „Vážený kliente“. Ale i s označením žen jako spotřebitelé, pacienti, občané apod. Mezi další příklady patří: „Srdečně zveme pány děkany s chotí“, na zvoncích vytištěné jméno Dvořák zastupující celou rodinu, adresy na obálkách „pan Dvořák s rodinou“, alternativa by mohla znít „rodina Dvořáková“ nebo „Dvořákoví“. Výzkumy týkající se tzv. generického maskulina zjišťovaly, zda a v jaké míře si lidé při vyslovení nebo přečtení mužského označení osoby, např. kuchař, skutečně představí jak muže tak ženu. Výsledky poukazují na to, že 1) bezpohlavního, tedy rodově vyvážené kuchaře si představit nejde, za 2) na základě mužského gramatického tvaru si většina představí obraz jedince mužského pohlaví. Dokonce bylo prokázáno, že čím vyšší

je prestiž dané funkce či profese, např. poslanec nebo chirurg, tím vyšší je pravděpodobnost, že si představíme mužského zástupce (Valdrová, 2004).

„Mezi hlavními argumenty pro užívání generického maskulina se obvykle uvádí jeho rodová bezpříznakost, tedy spolehlivost jeho zástupné funkce také pro ženský rod, dále jazyková ekonomie v případě zahrnování žen pod mužské názvy osob, ale také skutečnost, že generické maskulinum používají i ženy, mluví-li či píšou o jiných i o sobě samých“ (Valdrová, 2008, s. 18). S Valdrou souhlasí také Babanová a Miškovci (2007), kteří také poukazují na to, některé ženy sebe samy označují v mužském rodě. Naučily se to tak používat a jsou na to zvyklé, cítí se být uznávanější a silnější s vyšší sociálním statutem. Dále ve své publikaci tvrdí, jazyk má sloužit nám, ne my jemu. Existuje tolik možností v daleko kreativnějším užívání. Je potřeba populaci zahrnout ženskými profesemi a pozicemi jako jsou ředitelka, odbornice, fyzička, koordinátora, vědkyně, i když některé z nich nejsou uvedeny v žádném slovníku a počítač nám je podtrhává červenou vlnovkou. Ženy stejně jak muži dosáhly a stále dosahují významných úspěchů a zaslouží si uznání a ne utajování (Babanová, Miškovci, 2007).

Jazyk má také svou akustickou a vizuální složku, která působí na po(d)vědomí a jelikož v médiích čteme a slycháme převážně mužské tvary – mluví se a píše o práci odborníků, vědců, politiků, ředitelů, šéfů vlád, ekonomů, poradců aj., což budí dojem, že ve veřejném prostoru se vyskytují sami muži. Tzv. generické maskulinum, které údajně zahrnuje obě pohlaví, většinou reálně označuje muže a zároveň utajuje ženy, které v těchto oblastech také působí.

Zatím nejrozsáhlejší český výzkum, které se věnovat generickému maskulinu, byl proveden v roce 2006. Výzkumu se zúčastnilo 572 žákyň a žáků základních a středních škol. Jednoznačně bylo zjištěno, že generičnost maskulina je neopodstatněný mýtus (Valdrová, 2006).

4. 2. 1 Alternativní řešení generického maskulina

Ženy dosáhly a stále dosahují významných úspěchů, proto je potřeba jazyk zalidnit ženskými tvary a ukázat populaci jejich přínos. Valdrou (2006, s. 99 - 100) zformulovala několik zásad, jak používat nediskriminační jazyk. Zde jsou k dispozici:

- Uvádíme tvary obojího rodu tam, kde mají označovat ženy i muže: „Vážené kolegyně a kolegové“; „vystoupení zahraničních odbornic a odborníků“ atd. Tuto praxi střídáme s dalšími variantami:
- Užíváme ženské tvary názvů osob a profesí tam, kde se jedná o ženu: „děkuji hlavní koordinátorce projektu, kterou je paní XY“.
- Oblíbený výraz žena nahrazujeme názvy podle profesí a pozic: „odbornice“, „kolegyně“, „pracovnice“, „manažerka“. (Výraz „žena“ neznačí nic jiného než pohlavnost, ale my přece také chceme uspět na trhu práce).
- Odbornice, která sama sebe nazývá mužským tvarem „právník“, „lékař“ aj. dává vědomě či podvědomě najevo, že mužský jazykový tvar (a mužský výkon obecně) je pro ni prestižnější.
- Vhodné je užívat slovesná adjektiva a obourodé názvy osob: „referující“, „studující“, „vyučující“.
- Zařadíme též názvy, abstrahující od biologického rodu: „osoba“, „osobnost“, „pracovní síla“.
- Redukujeme názvy neživých subjektů mužského rodu, jež zároveň mohou evokovat asociaci s mužem v roli výsadního činitele: „zřizovatelská instituce“ místo „zřizovatel“, „podnik místo zaměstnavatel“. Dobře může znít větná shoda: „Tato instituce je poskytovatelkou...“
- Ač některé označení zní „divně“, jak někdo např. tvrdí o názvu „vědkyně“, používejme je. Na příponu –yně jsme ostatně zvyklé u „ministryně“ a „kolegyně“. Proč nevytvořit také pojem „lídryně“?
- Zdrobněliny mohou indikovat dominanci nad označovanou osobou. V pořadu Sama doma byla odbornice na aranžování květin pochválena za výkon „Maruško, tak za to určitě dostaneš od paní učitelky jedničku.“ I když šlo o studentku odborné školy, nebylo namístě ani tykání, ani zdrobnělina (o celkovém přístupu nemluvic).
- Pořadí pohlaví ve víceslovných názvech osob je vhodné střídat: „ženy a muži“, „muži a ženy“. Pozor na rituál „Milé dámy a vážení pánové“ – dává najevo, kdo má autoritu a kdo je tu pro okrasu. U pořadí pohlaví lze mírně preferovat ženy – nikoli jako projev gentlemanství, nýbrž vyrovnání současné praxe.
- Cizí příjmení ženských osobností uvádějme v nepočestěném tvaru. Některé představitelky vědy, politiky, umění apod. si počestování výslovně nepřejí, ať již

z důvodu funkce příjmení jako takřkajíc firemní značky, nebo kvůli dohledatelnosti v internetu.

- Není třeba se obávat, že příjmení typu Gelasi utajuje pohlaví. Máme spoustu možností, jak pohlaví naznačit, stojíme-li o to: „Deborah Gelasi“, „paní Gelasi“, „atletka D. Gelasi“, „zvítězila Gelasi“ atd. Sportovní komentátor může bez obav doprovodit záběry kamer slovy „Jako první běží (Deborah) Gelasi, za ní...“.
- Česká mluvnice nedovoluje uplatnit rovnost pohlaví beze zbytku na úrovni morfologie: srv. „referující mluvili“. Každý jazyk řeší zviditelňování žen po svém. Genderově korektní vyjadřování je ale možné, žádoucí a velmi zásadně ovlivňuje společenské uznání žen.

4. 3 Rozdíly v komunikaci mezi mužem a ženou

Podle Plaňavy (2005) a dalších odborníků komunikují ženy a muži rozdílně. V jejich komunikaci se vyskytují rozdíly v používání jiných slov, stejným slovům i větám dávají odlišný význam, vyjadřují se různými způsoby, rozlišují se také mimikou, gestikou a intonací. Dále uvádí, že dívky si oslovují rodný mateřský jazyk dříve, lépe a rychleji než chlapci. Cizí jazyk se také naučí rychleji.

Dívky a ženy jsou od raného dětství vedeny k nenápadnému, zdvořilému chování. Mluví tišším hlasem, protože to není považováno za vítané. Přitom zesílení hlasu má svůj smysl, může podpořit a zdůraznit argumentaci. Jelikož si ženy věří méně, začínají častěji než muži větu slovy „Jen bych doplnila, že...“ nebo „Měla bych takovou drobnou poznámku“, přitom ale snižují svou hodnotu a také hodnotu svého projevu. Na rozdíl od mužů se ženy častěji přiklánějí k užívání zpětné vazby: „Rozumíte, co tím chci říci?“ nebo „Souhlasíte?“.

Rozhovor mezi ženou a mužem, kteří se poprvé setkávají, začíná povětšinou frází, která se line z mužských úst „Paní nebo slečna?“. Tím pádem muž nejen, že ví, jak má ženu oslovovat, ale zároveň si hned v prvních vteřinách udělá přehled o jejím rodinném stavu. Konverzace se svobodnou ženou pak může získat jiný směr než s vdanou, můžou se provít prvky koketérie. Přitom formulaci „Ženatý nebo k mání?“ z ženských úst neslyšíme (Valdrová, 2004).

Bylo zjištěno, že ve společnosti, kde se vyskytují ženy i muži společně, tak větší část hovoru je v režii muže. Také, pokud hovoří muž před skupinou lidí, věnuje mu posluchačstvo obou pohlaví větší pozornost a prostor pro vyjádření svého názoru. Muži častěji skáčou ženám do řeči, nenechají je domluvit a mění témata hovorů, aby vyhovovaly, co nejvíce jejich zájmům, schopnostem a vědomostem (McConnell-Ginet, 1989 In. Renzetti, 2003). Pokud se žena ujme slova ve výlučně ženské společnosti, tak hovoří víc než muž ve skupině představující jen mužské osazenstvo (Bischoping, 1993 In. Renzetti, 2003). Studie prokazují, že rozhovory žen jsou méně individualistické a dynamičtější, jsou decentnější než rozhovory mužů. Dávají si prostor pro vyslovení svého názoru, vnímají se, když hovoří některý jiný jedinec, dávají najevo aktivní nasloucháním, reagují na sebe, nevyhýbají se tématům, které nastaví někdo jiný, spoluvytvářejí příjemné klima, využívají zpětné vazby (McConnell-Ginet, 1989, In. Renzetti, 2003). Ženy stejně jako muži se často přerušují a skákají si do řeči (DeVault, 1986; Hayden, 1994 In. Renzetti, 2003).

Podle výzkumu Berryman-Fink (1994) se rozdíly v komunikaci na pracovišti nevyskytují, jedná se o všechny pozice a je jedno, zda hodnotícími jsou ženy nebo muži. Zajímavé, ale je, že ženy při sebehodnocení řadí své komunikační schopnosti níže, než jak tyto jejich schopnosti hodnotí ostatní (Renzetti, 2003).

Mezi genderovy rituály v komunikaci patří zdůrazňování fráze „dámy mají přednost“ místo pouhého „prosím, mluvte“. Uzavírá-li žena rozhovor, můžeme uslyšet další ustálené slovní spojení „žena musí mít vždy poslední slovo“ – bez ohledu na to, jaké její poslední slovo a jaký v dané konverzaci mělo význam a opodstatnění.

Jednoduchý nástroj při komunikaci je úsměv. Muži si ale úsměv často vykládají jako souhlas a upevňují si svoje místo v dialogu, déle a více mluví, pevněji trvají na svém názoru, mluví bez delšího přerušení. Pokud se žena bude při rozhovoru usmívat, měla by brát v potaz, že tak oslabuje účinek své výpovědi. Úsměv má různé stupně intenzity a tím pádem i jiný účinek, v publikacích o neverbální komunikaci platí pravidlo, záleží kolik zubů žena odhalí – intenzivní úsměv může být vysvětlen jako výraz sexuality. Žena v pozici sexuálního objektu ztrácí respekt (Valdrová, 2004). Je také prokázáno, že dívky se častěji a dříve usmívají než chlapi a to i v dospělém věku je zaznamenáno, že se ženy na svět smějí častěji než zástupci mužského pohlaví (Renzetti, 2003).

Je zřejmé, že jsme si v jazyce a řeči vybudovali specificky ženské a specificky mužské mluvní jednání. Je důležité používat jazyk správně a nezneužívat jej jako nástroj hierarchizace nebo manipulace. *„Podle toho, jak se s ženami a o ženách mluví, lze poznat, zda je postavení obou pohlaví v dané společnosti rovnocenné či nikoli. Máme na vybranou. Někteří se ztotožní se svou genderovou rolí a budou ji dávat najevo i tím, jak mluví – zároveň tak potvrdí a zpečetí postavení svého genderu ve společnosti. Jiní zvolí cestu cílevědomého výběru mluvních taktik a strategií nikoli podle pohlaví, nýbrž podle toho, jak je ten či onen typ mluvního chování v konkrétní situaci smysluplný a funkční. To znamená, že ženy nemusejí plýtvat úsměvy jen proto, že „úsměv ženě sluší“; že muži mohou promlouvat o svých citech a pocitech, aniž by byli považováni za změkčilé; že posluchačská obec s důvěrou a úctou přijme vystoupení vědkyně; že budeme dbát na to, aby se ženy zviditelnily prostřednictvím vhodných způsobů oslovování a označování v textech i promluvách (Valdrová, 2004, s.16).*

II EMPIRICKÁ ČÁST

5 Výzkumné šetření

Při plánování výzkumné části byl brán zřetel na teoretickou část, zpracovanou v této diplomové práci, kterou je problematika genderově korektní komunikace.

Empirická část byla vytvořena na základě kvantitativního výzkumu, uskutečněného za pomoci dotazníku, který se skládal z ankety a kvízu. Šetření bylo zaměřené na studující a na pracující v sociální oblasti Olomouckého kraje.

Hlavním cílem empirické části práce je zjistit, zda jsou lidé schopni rozpoznat genderově korektní komunikaci, která nediskriminuje ani jedno pohlaví. Na to si odpovíme pomocí výzkumných otázek a také stanovených hypotéz.

Výzkumné otázky:

- dokáží studující a pracující v soc. oblasti přeformulovat větu tak, aby zastupovala obě pohlaví?
- existují rozdíly v odpovědích mezi pracujícími a studujícími v soc. oblasti týkající se určení problematického jazyka?
- jaký je pohled na problematiku genderu mezi dotázanými osobami?
- existují rozdíly v názorech a informovanosti mezi pracujícími a studujícími v soc. oblasti?

Kromě samotného zapojení respondentů a respondentek je důležitou součástí výzkumného šetření i zmapování informovanosti a postojů soc. pracovníků a studujících v soc. oblasti o problematice genderu, což je také dílčí cíl práce.

Hypotézy:

Hypotéza č. 1: Zaměření dotazovaných má vliv na znalost pojmu gender.

Hypotéza č. 2: Věk dotazovaných je závislý na tom, zda se osobně setkali s genderově nekorektním jednáním vůči své osobě.

Hypotéza č. 3: Názor, zda ženy a muži dnes mají rovné postavení ve společnosti je podle pracujících a studujících totožný.

Hypotéza č. 4: Zaměření dotazovaných je závislé na odpovědích na výrok Existuje rozdíl v komunikaci mezi ženou a mužem.

Hypotéza č. 5: Zda se jedná o pracující nebo studující v soc. oblasti je závislé na odpovědích na výrok Ženy po svatbě musí přijmout manželovo příjmení.

Hypotéza č. 6: Zaměření dotazovaných nemá vliv na jejich odpovědi týkající se výroku Souhlasíte s přechylováním ženských příjmení? (přidání – ová).

Hypotéza č. 7: Odpovědi na výrok Všiml/a jste si ve svém okolí náznaku sexismu v komunikaci? jsou závislé na zaměření respondentů/ek.

Hypotéza č. 8: Zaměření dotazovaných má vliv na správné přeformulování vět.

5. 1 Popis zvolených výzkumných metod

Vzhledem k charakteru výzkumných otázek a cílů byla využita kvantitativní metoda výzkumu, která byla realizována metodou dotazníku, skládajícího se z ankety a kvízu.

Reicher (2009) uvádí, že jednou z cest, jak získat výzkumné informace, je dotazování. Tento způsob je specifický pro výzkum sociální a jde o zkoumání výhradně živých objektů. Podstatou dotazování je kladení otázek, které mohou být uskutečňovány ve formě mluvené (rozhovor), nebo písemné (dotazník, anketa).

Dále Reicher (2009) poukazuje na to, že zvláštní podobou dotazování je anketa, která často mívá písemnou formu, ústní podoba (tj. jako interview) není tak běžná a vyskytuje se vzácněji.

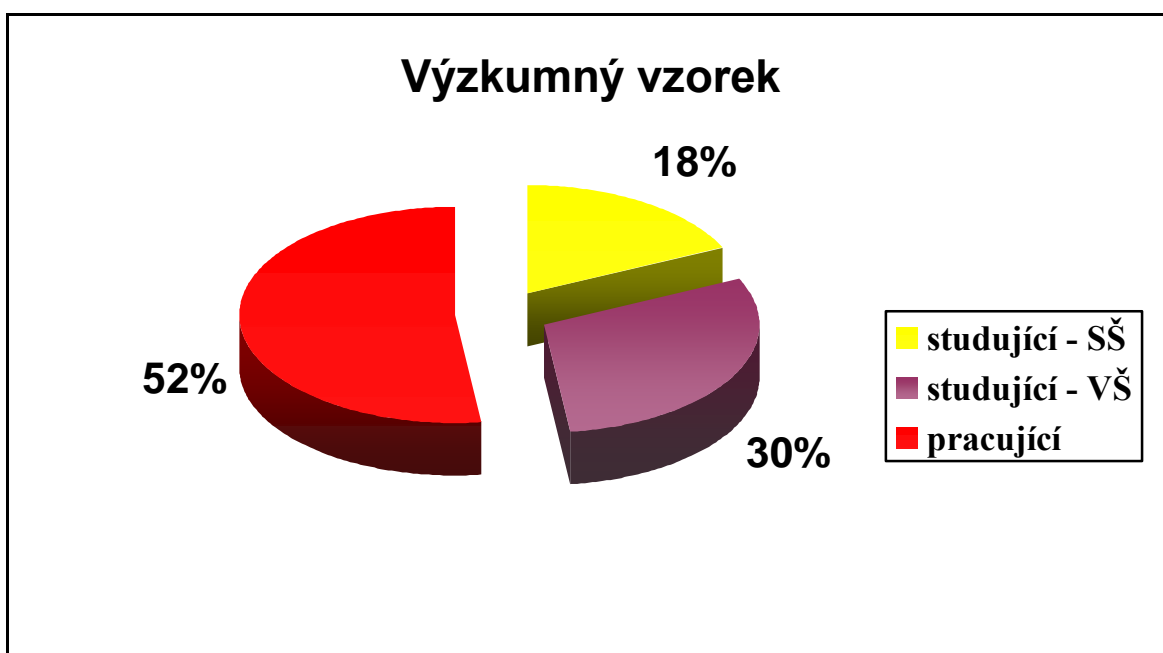
Podle Reichera (2009, s. 124) „anketu většinou tvoří několik málo meritorních otázek, uzavřených, polouzavřených i volných, které obvykle míří k jedinému tématu a jsou doplněny o pár dotazů sociodemografického charakteru.“ Často je využívána i jako jedna z forem marketingové podpory určitého výzkumu, nemusí se tedy jednat jen o důvod výzkumný.

Slabé stránky ankety jsou spojeny s tím, že záleží čistě jen na respondentech, zda se ankety zúčastní či nikoli. I když odpoví velké množství dotazovaných (tisíce až desetitisíce), výsledky je možné aplikovat jen na ty, kteří odpověděli, a nelze je zobecnit na širší populaci. Anketa také může být využita jako určitý předvýzkum. Může prověřit, zda údaje, které hodláme zkoumat, se ve společnosti vyskytují a také pomáhá zpřesňovat varianty odpovědí, které jsou tazatelům nabízeny, tím pádem předchází problémům, které by mohly vzniknout při realizovaném výzkumu (Reicher, 2009).

Jednou z možností, jak získat odpovědi je škálování, které se uskutečňuje různými druhy posuzovacích škál (Gavora, 1996). Gavora (1996, s. 42) definuje škálu „jako nástroj, který umožňuje zjišťovat míru vlastnosti jevu anebo jeho intenzitu.“ Skalková (1985) jej doplňuje o názor, že měření intenzity určitých jevů je pomocí škály co nejobektivnější a nejpřesnější. Dále Skalková a kol. (1985) uvádí, že škálování se uplatňuje pomocí stupnice, na kterou jsou seřazeny projevy chování či vlastností a každý z těchto jevů se kvantitativně hodnotí. Dotazovaný vyjadřuje svoje odpovědi určením polohy na škále, posuzovací škály mají nejčastěji 3, 5, 7, popřípadě 9 stupňů. Čím vyšší počet stupňů se na stupnici vyskytuje, tím je posouzení jemnější a podrobnější. Počet stupňů je lichý, tedy nepárový. V případě, že posuzovatel nemá vyhraněný názor k hodnocenému jevu nebo jev nezná, bývá jedna z poloh na škále označena jako N, což znamená – neumím se vyjádřit, nevím, nehodí se. Písmeno N se vyskytuje ve středu stupnice a nalevo i napravo od něj je stejný počet stupňů (Gavora, 1996). Gavora (1996, s. 46) také definuje termín likertovy škály: „Likertovy škály se používají na měření postojů a názorů lidí. Skládají se z výroku a stupnice. Na stupnici člověk vyjádří stupeň svého souhlasu, resp. nesouhlasu s výrokem.“

5. 2 Charakteristika výzkumného vzorku

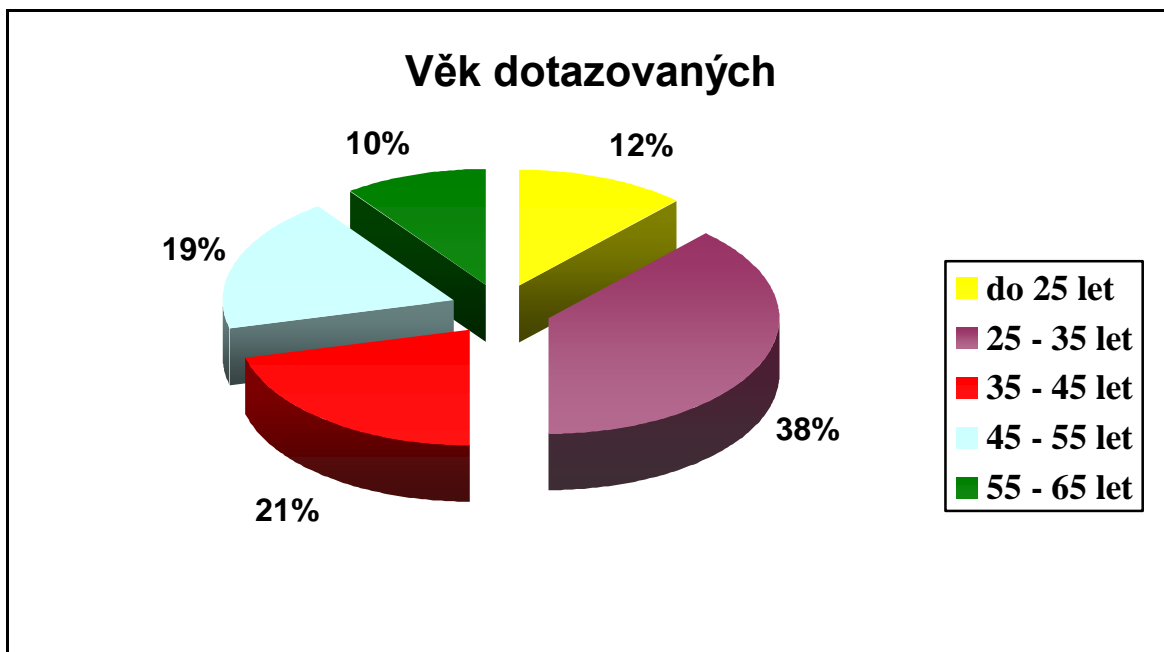
Výzkum byl orientován na osoby studující v sociální oblasti a na sociální pracovníky/nice v praxi, obě dvě skupiny byly osloveny v rámci Olomouckého kraje. Předpokládaný výzkumný vzorek byl 200 respondentů, z toho 100 studujících a 100 pracujících. Pomocí e-mailové služby bylo skupině pracujících, jedná se o sociální pracovníky/nice vykonávající svoji činnost na Městských úřadech a Úřadech práce v Olomouckém kraji, odesláno 360 elektronických dopisů s žádostí o vyplnění výzkumu, odpovědělo mi 83 pracovníků/nic, tedy návratnost byla 23%. Druhou skupinu tvořily studující, kteří navštěvují Pedagogickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci a Střední školu sociální péče a služeb Zábřeh. Osloveno bylo 49 osob studujících na vysokoškolské úrovni a 29 středoškolských žáků/žákyň, tedy celkově 78 osob, návratnost byla 100%. Spolupráci se studujícími na Pedagogické fakultě UP se podařilo navázat díky pomoci paní Aleně Jůvové, která v rámci výuky vytvořila prostor pro vyplnění výzkumu.

Graf č. 1: Zastoupení výzkumného vzorku v Olomouckém kraji

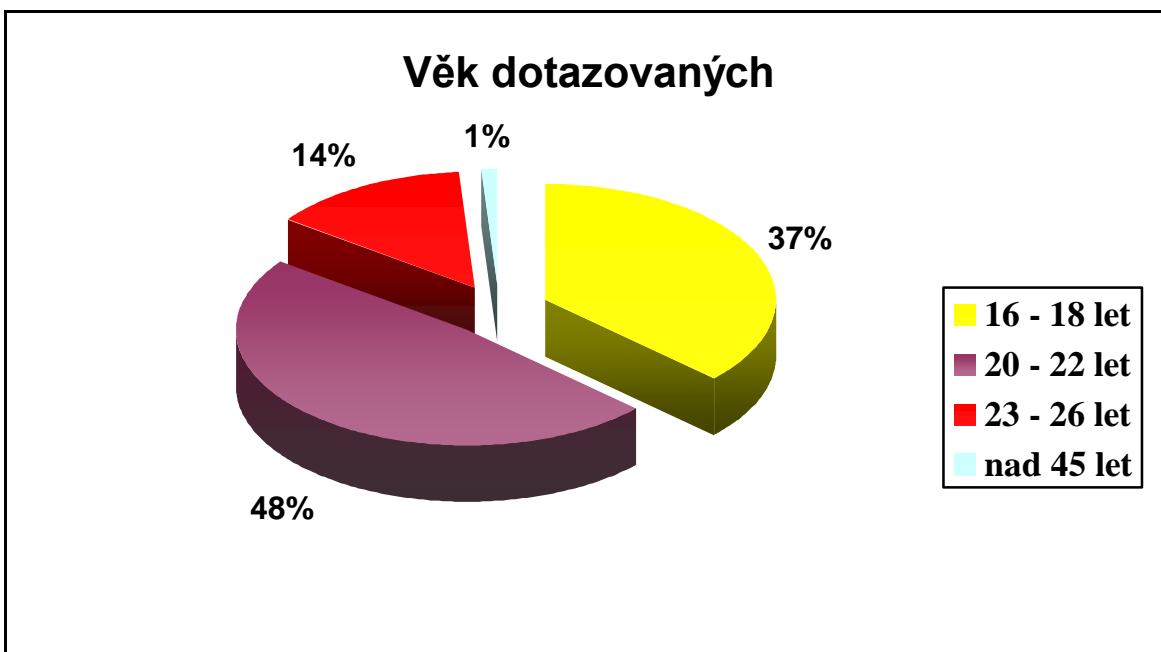
Hodnoty v grafu č. 1 vypovídají o počtu respondentů/ek, kteří byli ochotni se zúčastnit anketního šetření. Zastoupení obou dotazovaných skupin je relativně vyrovnané, 52%

zastupují osoby, které pracují v sociální oblasti a 48% odpovídajících studuje v sociální oblasti.

Graf č. 2: Zastoupení dotazovaných dle věku – pracujících v sociální oblasti

Věkové složení pracujících v sociální oblasti je graficky znázorněno v grafu č. 2. Pomyslnou první příčku s 38%, tedy 31 osob, obsadila věková skupina mezi 25 až 35 roky. Na druhé místo se vyšplhala věková skupina 35 až 45 let s 21%, tedy 17 dotázaných. Třetí pozice patří věkové skupině 45 až 55 let s počtem 16 dotázaných, jedná se o 19%. Další pozici zaujímá věková hranice do 25 let s 12%, tedy 10 osob. Poslední místo tohoto žebříčku patří věkové kategorii 55 až 65 let, která s počtem 8 dotázaných odpovídá 10%. Jedna anketa byla vyplněna bez věkového údaje. Průměrný věk zastoupený mezi pracujícími v sociální oblasti činí 35 let.

Graf č. 3: Zastoupení dotazovaných dle věku – studující v sociální oblasti

V grafu č. 3 je znázorněno věkové rozložení osob, které byly osločovány mezi studujícími obyvateli Olomouckého kraje. Největší zastoupení obsadila věková skupina 20 až 22 let se 48%, tedy 37 dotázaných. Na druhém pomyslném místě se umístila věková hranice 16 až 18 let, zde bylo osloveno 29 studujících, tedy 37%. Další místo zaujímá věková skupina 23 až 26 let se 14%, jedná se 11 osob. Poslední místo náleží jedné dotázané osobě ve věku 45 let, která v grafickém znázornění odpovídá 1%. Věkový průměr odpovídá na 20 letého studenta/ku.

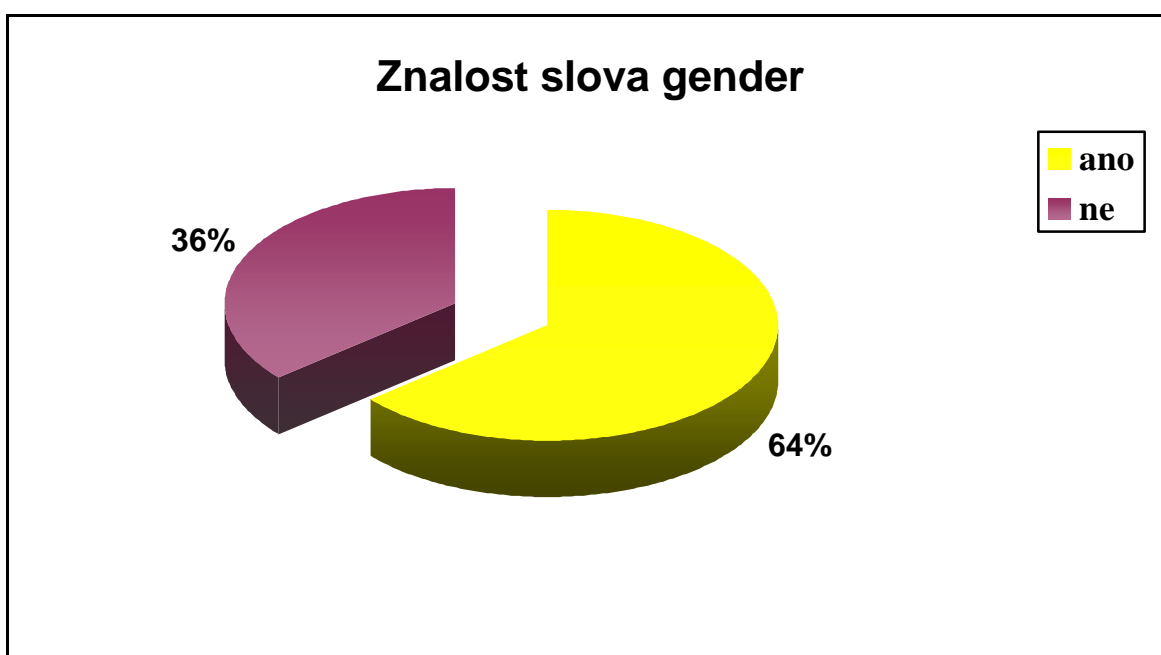
5.3 Výsledky a prezentace výzkumu

Výzkumné šetření probíhalo v měsících od března do května 2014. Písemné dotazování se skládalo ze dvou částí. V první části se nacházely otázky zahrnující informace o dotazovaných a o jejich názorech a postojích týkající se problematiky genderu, hlavně genderu a komunikace. V druhé části byl zařazen kvíz, kde byl hlavní účel zjistit, zda oslovené osoby dokáží vnímat genderově korektní komunikaci. Jejich úkolem bylo zakroužkovat formulace, které se jim zdály problematické, a to jak z pohledu genderově korektní komunikace, tak z gramatického hlediska. Pokud ve větě nebylo zastoupeno jedno

či druhé pohlaví, měli respondenti/ky věty přeformulovat do pro ně „správné“ podoby. Na základě vyhodnocení výzkumného šetření byly získány následující výsledky, která nám pomohou odpovědět na výzkumné otázky.

I. část - anketa

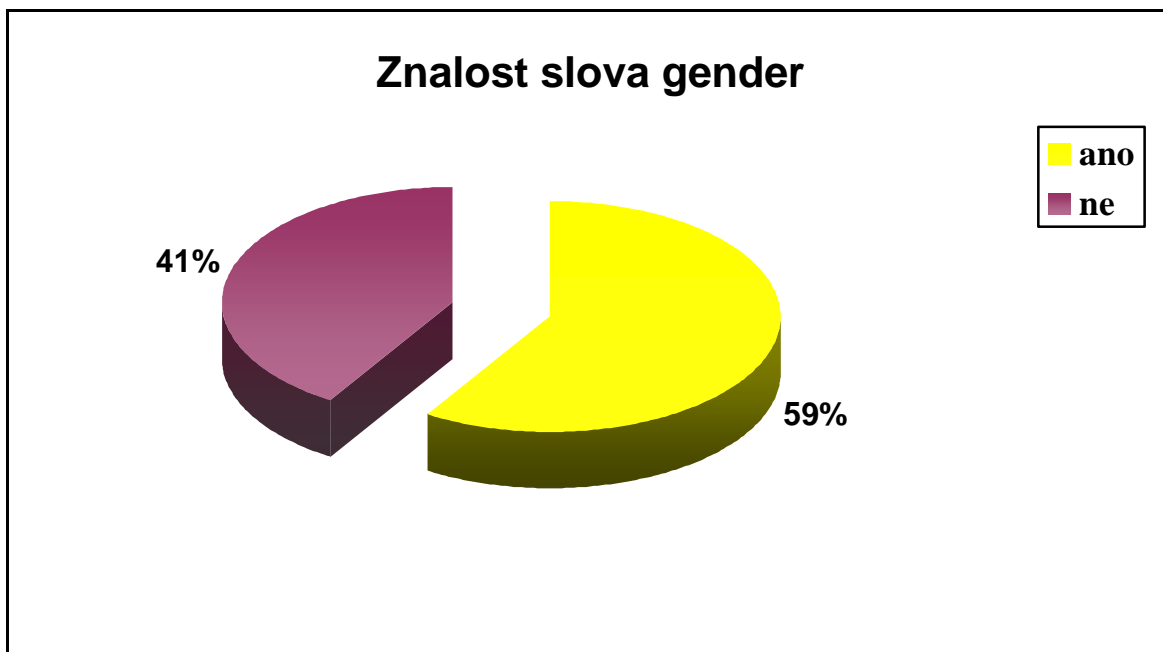
1. otázka: Víte, co znamená slovo gender?

Graf č. 4: Znalost slova gender - pracujících v sociální oblasti

Z následujícího grafu je zřejmé, že 64% dotázaných, což je 53, odpovědělo, že zná slovo gender. S vysvětlením tohoto pojmu to bylo už složitější, jelikož celých 15 osob dále slovo gender nevysvětlilo. Nejčastější odpověď byla, že gender znamená rozdíl mezi muži a ženami, další častá odpověď vypadala následovně, kulturní rozdíly mezi muži a ženami, hned v závěsu bylo vysvětlení, že se jedná o sociální rozdíly mezi muži a ženami. Také se zde několikrát vyskytoval názor, že jsou to rozdíly mezi pohlavími ve vztahu k postavení ve společnosti, třikrát byl vysloven postoj, že se jedná o pohlaví nebo o rod. Jedenkrát byly zastoupeny odpovědi: chování muž – žena, rozdíly mezi pohlavími, založené na

společenských stereotypch a jejich vnímání. Zbýlých 30 dotázaných, čili 36%, slovo gender nezná.

Graf. č. 5: Znalost slova gender - studujících v sociální oblasti

Z grafu č. 5 můžeme zjistit odpovědi studujících v sociální oblasti, ze kterých vyplývá, že 59% zná slovo gender, což činí 46 dotázaných. V porovnání výsledků s hodnotami z předchozího grafu je zřejmé, že studující v sociální oblasti znají méně slovo gender než sociální pracovníci/nice, ale nejedná se o razantní rozdíly. Jejich nejčastější odpověď byla, že se jedná o rozdíly mezi pohlavími, takto odpovědělo 16 dotázaných. Další nejčastější odpovědí bylo jen slovo pohlaví. Sedm dotázaných termín gender nevysvětlilo, což je v porovnání s pracujícími osobami poloviční rozdíl. Odpověď, která se v anketě také opakovala byla, že se jedná o kulturně vytvořené rozdíly, tuto variantu zvolilo 5 studujících. Dále se vyskytovaly tyto odpovědi: sociální a kulturní rozdíly mezi pohlavími, rozdíly v chování a komunikaci mužů a žen, problematika odstraňování a smývání hranic mezi ženami a muži, postavení mužů a žen ve společnosti, věk neboli věkové zvláštnosti, vzájemné vztahy mezi muži a ženami, také bylo odpovězeno, že pojem gender znamená ženské či dámské nebo předsudky vůči pohlaví. Celých 41% slovo gender nezná, tuto skupinu tvoří 32 dotázaných.

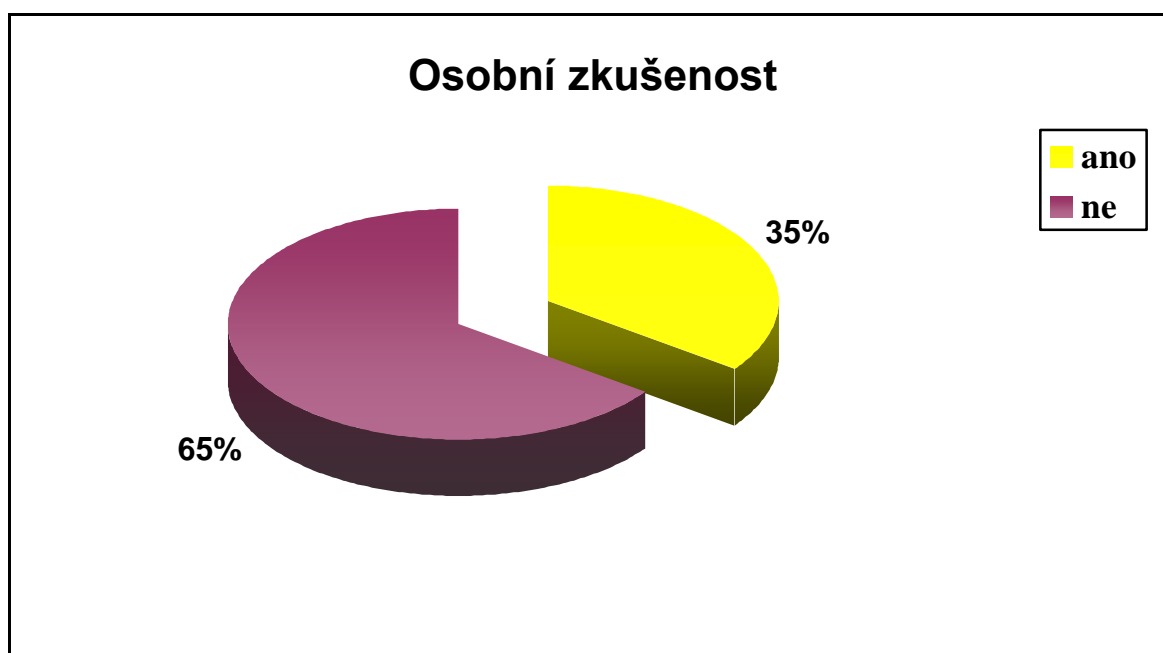
Hypotéza (Ha) č. 1: Zaměření dotazovaných má vliv na znalost pojmu gender.

	PRACUJÍCÍ	STUDUJÍCÍ	
znají	53 (51,03)	46 (47,9)	99
neznají	30 (31,9)	32 (30,09)	62
celkem	83	83	161

Tabulka č. 1: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 1

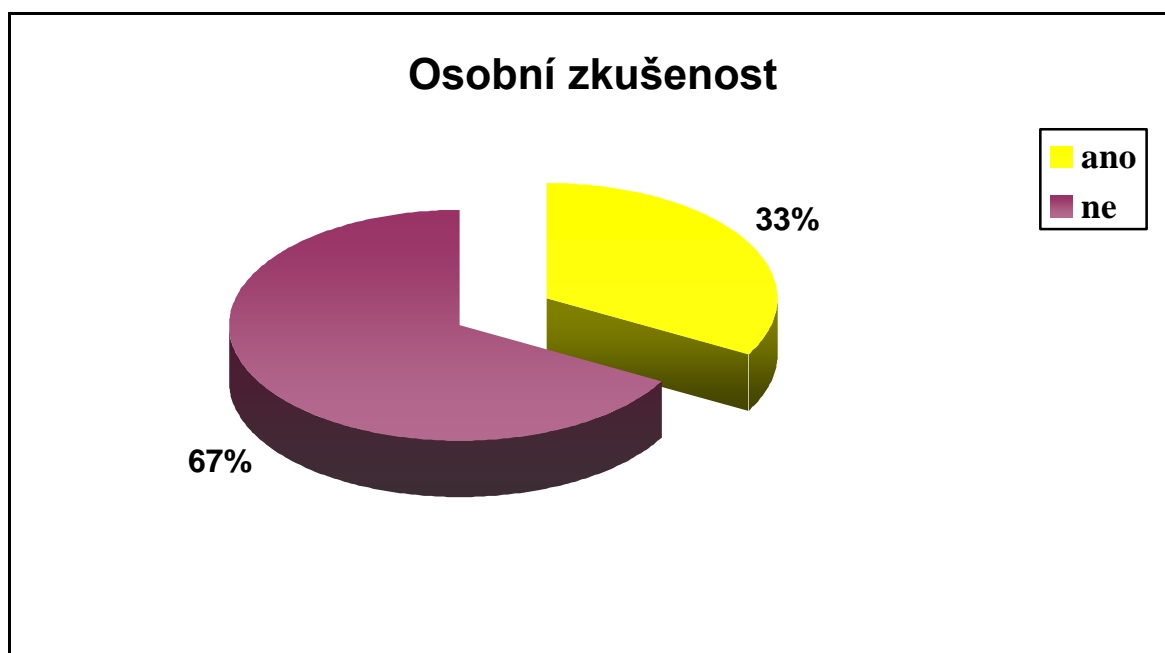
Hypotéza byla v tomto případě na hladině 0,05 statisticky potvrzena testem závislosti, kdy testové kritérium je 0,393 a kritická hodnota 3,841; $TK < KH$. Tudíž zaměření dotazovaných má vliv na znalost pojmu gender.

2. otázka: Setkali jste se osobně s genderově nekorektním jednáním vůči své osobě?

Graf. č. 6: Osobní zkušenost s genderově nekorektním jednáním – pracující v sociální oblasti

Z grafu č. 6 lze vyčíst, že více jak polovina pracujících v sociální oblasti, tedy 65%, nemá osobní zkušenost s genderově nekorektním jednáním, jedná se o 54 dotazovaných. Naopak 29 osob v anketě odpovědělo, že má osobní zkušenost s genderově nekorektním jednáním vůči své osobě, činí to 35%. Mezi nejčastější odpovědi bylo uvedeno, že se s takovým jednáním setkali na pracovním pohovoru, takto odpovědělo 7 dotázaných, další nejčastější odpověď se týkala postavení v rodině – žena pečuje o domácnost, muž rekonstruuje dům, vydělává peníze. Také bylo zmíněno nerovné platové ohodnocení. Jedna respondentka odpověděla, že se manželovi smějí, jelikož v domácnosti vykonává domácí práce, označují ho za „podpantofláka“. I přesto, že zakroužkovali odpověď, že se s tímto jednáním setkávají, tak 5 dotázaných důvod neuvedli.

Graf. č. 7: Osobní zkušenost s genderově nekorektním jednáním – studující v sociální oblasti

V grafu č. 7 je uvedeno, že 67% studujících v sociální oblasti se nesetkalo s genderově nekorektním jednáním vůbec své osobě, zahrnuje to 52 dotázaných. Tento údaj je skoro totožný s údajem v předešlém grafu. Zbylých 33%, tedy 26 odpovídajících, se s tímto jednáním již v životě setkalo. Nejčastější odpověď byla nerovné rozdělení domácích

pracích – žena/dívka pečuje o domácnost, muž/chlapec opravuje zařízení, tuto odpověď zvolilo 10 oslovených osob. Další důvod bylo uvedeno ponižování a také nadřazování vedoucích zaměstnanců. Jedna respondentka dokonce uvedla příklad, kdy na základní škole byla potrestaná za to, že spolužákovi dala facku, protože ji plácl přes zadek, učitelka to odůvodnila tím, že jako dívka by nikdy neměla použít fyzický trest či odplatu. Dvě osoby důvod nekorektní jednání neuvedly, i když v předešlé otázce odpověděli, že s tímto jednáním již setkaly.

Hypotéza (Ha) č. 2: Věk dotazovaných je závislý na tom, zda se osobně setkali s genderově nekorektním jednáním vůči své osobě.

	16–20let	20-25let	25-35let	35-45let	45-55let	55-65let	
SETKALI	8 (9,9)	23(19,81)	21(10,93)	2 (5,8)	0 (5,8)	1(2,73)	55
NESETKALI	21(19,09)	35(38,18)	11(21,06)	15(11,19)	17(11,19)	7(7,95)	106
celkem	29	58	32	17	17	8	161

Tabulka č. 2: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 2

Hypotéza byla v tomto případě vyvrácena. Testování významnosti bylo provedeno na hladině významnosti 0,05. Testové kritérium je 29,225 a kritická hodnota činí 11,070, tedy $TK > KH$. Čili věk dotazovaných není závislý na tom, zda se osobně setkali s genderově nekorektním jednáním vůči své osobě.

Další otázka je formulována pomocí metody škálování. Dotazovaní měli pomocí škály, uvést zda s uvedeným tvrzením souhlasí či nesouhlasí. Byla zvolena 5ti stupňová škála: 1- naprosto souhlasím, 2 - spíše souhlasím, 3 - nevím, 4 - spíše nesouhlasím a 5 - naprosto nesouhlasím. Nyní budou následovat zpracované odpovědi do tabulek – zvláště pracující v sociální oblasti a zvláště studující v sociální oblasti – tak, jak tomu bylo doposud.

Výroky	Četnost odpovědí dle škály				
	1	2	3	4	5
Ženy a muži dnes mají rovné postavení ve společnosti.	11	25	9	29	9
Existuje rozdíl v komunikaci mezi ženou a mužem.	20	34	11	9	9
Ženy po svatbě musí přijmout manželovo příjmení.	11	17	10	22	23
Souhlasíte s přechylováním ženských příjmení? (přidání – ová)	15	25	16	13	14
Všiml/a jste si ve svém okolí náznaku sexismu v komunikaci?	13	24	19	16	11

Tabulka č. 3: Četnost výroků dle škály – pracující v sociální oblasti

Z tabulky č. 1 je patrné, že posuzující mývali vyhraněný názor a minimálně využívali polohu na škále označenou „nevím“, z celého množství dotázaných a ze všech odpovědí, jde o 15,5%.

Na výrok „Ženy a muži dnes mají rovné postavení ve společnosti.“ odpovědělo relativně stejné množství osob napravo i nalevo od neutrálního „nevím“, což znamená, že v této oblasti mají pracující v sociální oblasti rozdílné názory. Naproti tomu s výrokem „Existuje rozdíl v komunikaci mezi ženou a mužem.“ souhlasila převážná většina dotázaných, 20 dotázaných zvolilo možnost „naprosto souhlasím“ a 34 osob zakroužkovala polohu na škále „spíše souhlasím“, což je celých 65% z celkového počtu 83 dotázaných. U dalšího výroku „Ženy po svatbě musí přijmout manželovo příjmení.“ se nevyskytuje odpověď, která by jasně převyšovala nad ostatními. Naopak tomu je s tvrzením týkající se přechylování ženských příjmení, zde jasně vyčnívá odpověď „spíše souhlasím“. U posledního výroku je zřejmé, že se sexismem v komunikaci se setkalo 37 dotázaných, tedy 45%, nejméně je zastoupená odpověď „naprosto nesouhlasím“.

Výroky	Četnost odpovědí dle škály				
	1	2	3	4	5
Ženy a muži dnes mají rovné postavení ve společnosti.	11	23	10	21	13
Existuje rozdíl v komunikaci mezi ženou a mužem.	27	23	12	12	4
Ženy po svatbě musí přijmout manželovo příjmení.	13	13	10	20	22
Souhlasíte s přechylováním ženských příjmení? (přidání – ová)	26	17	12	12	11
Všiml/a jste si ve svém okolí náznaku sexismu v komunikaci?	15	22	18	18	5

Tabulka č. 4: Četnost výroků dle škály – studující v sociální oblasti

Z druhé tabulky lze vyčíst, že u výroku týkajícího se rovného postavení žen a mužů ve společnosti nepřevládá vyhraněný názor, jsou zde rovnoměrně zastoupeny odpovědi, jak na pravé, tak na levé straně od neutrální polohy na škále „nevím“. U druhého výroku nápadně převyšuje levá strana, kde celých 64% souhlasí s tím, že existuje rozdíl v komunikaci mezi ženou a mužem. S tvrzením „Ženy po svatbě musí přijmout manželovo příjmení.“ se větší polovina dotázaných neztotožňuje. V předposledním výroku jasně převyšuje postoj, že by se mělo přechylovat ženské příjmení, „naprosto souhlasím“ na škále zakroužkovalo 26 osob, což činí jednu třetinu dotázaných. U výroku týkajícího se sexismu v komunikaci se za nejméně vyskytující odpověď zařadila poloha na škále „naprosto nesouhlasím“.

Ze srovnání tabulky č. 1 a tabulky č. 2 vyplývá, že četnost odpovědí na škále je relativně shodná. U žádného výroku se nevyskytuje opačný názor či postoj, který by zaznamenali pracující v sociální oblasti vůči studujícím v sociální oblasti.

Hypotéza (Ho) č. 3: Názor, zda ženy a muži dnes mají rovné postavení ve společnosti je podle pracujících a studujících totožný.

	PRACUJÍCÍ	STUDUJÍCÍ	
Naprostou souhlasí s výrokem	11 (11,34)	11 (10,65)	22
Spíše souhlasí s výrokem	25 (24,74)	23 (23,25)	48
Nemají názor	9 (9,79)	10 (7,75)	19
Spíše nesouhlasí s výrokem	29 (25,77)	21 (24,22)	50
Naprostou nesouhlasí s výrokem	9 (11,34)	13 (10,65)	22
celkem	83	78	161

Tabulka č. 5: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 3

Při hodnocení názorů na výrok, zda ženy a muži dnes mají rovné postavení ve společnosti podle pracujících a studujících bylo zjištěno při testování hypotézy na hladině 0,05, že je závislost mezi zaměřením dotazovaných a názorem na postavení ve společnosti ($TK=2,574$; $KH=9,488$; $TK < KH$), čili hypotéza byla vyvrácena.

Hypotéza (Ha) č. 4: Zaměření dotazovaných je závislé na odpovědích na výrok Existuje rozdíl v komunikaci mezi ženou a mužem.

	PRACUJÍCÍ	STUDUJÍCÍ	
Naprostou souhlasí s výrokem	20 (24,2)	27 (22,77)	47
Spíše souhlasí s výrokem	34 (29,38)	23 (27,61)	57
Nemají názor	11 (11,85)	12 (11,14)	23
Spíše nesouhlasí s výrokem	9 (10,82)	12 (10,17)	21
Naprostou nesouhlasí s výrokem	9 (6,7)	4 (6,29)	13
celkem	83	78	161

Tabulka č. 6: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 4

U druhého výroku jsou výsledky následující. Při stanovení hladiny významnosti 0,05 je testové kritérium 5,391 a kritická hodnota 9,488, což znamená, že hypotéza je potvrzena.

Hypotéza (Ha) č. 5: Zda se jedná o pracující nebo studující v soc. oblasti je závislé na odpovědích na výrok Ženy po svatbě musí přijmout manželovo příjmení.

	PRACUJÍCÍ	STUDUJÍCÍ	
Naprostou souhlasí s výrokem	11 (12,37)	13 (11,62)	24
Spíše souhlasí s výrokem	17 (15,46)	13 (14,53)	30
Nemají názor	10 (10,31)	10 (9,68)	20
Spíše nesouhlasí s výrokem	22 (21,65)	20 (20,34)	42
Naprostou nesouhlasí s výrokem	23 (23,19)	22 (21,8)	45
celkem	83	78	161

Tabulka č. 7: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 5

Hypotéza byla na hladině 0,05 statisticky potvrzena testem závislosti. Testové kritérium je 0,661 a kritická hodnota je 9,488, což znamená, že $TK < KH$. Tudíž zaměření dotazovaných má vliv na jejich odpovědi.

Hypotéza (Ho) č. 6: Zaměření dotazovaných nemá vliv na jejich odpovědi týkající se výroku Souhlasíte s přechylováním ženských příjmení? (přidání – ová).

	PRACUJÍCÍ	STUDUJÍCÍ	
Naprostou souhlasí s výrokem	15 (21,13)	26 (19,86)	41
Spíše souhlasí s výrokem	25 (21,65)	17 (20,34)	42

Nemají názor	16 (14,43)	12 (13,56)	28
Spíše nesouhlasí s výrokem	13 (12,88)	12 (12,11)	25
Naprostou nesouhlasí s výrokem	14 (12,88)	11 (12,11)	25
celkem	83	78	161

Tabulka č. 8: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 6

Testem závislosti na hladině 0,05 byla nulová hypotéza statisticky vyvrácena. Testové kritérium je 5,291 a kritická hodnota je 9,488 ($TK < KH$).

Hypotéza (Ha) č. 7: Odpovědi na výrok Vším/a jste si ve svém okolí náznaku sexismu v komunikaci? jsou závislé na zaměření respondentů/ek.

	PRACUJÍCÍ	STUDUJÍCÍ	
Naprostou souhlasí s výrokem	13 (14,43)	15 (13,56)	28
Spíše souhlasí s výrokem	24 (23,71)	22 (22,28)	46
Nemají názor	19 (19,07)	18 (17,92)	37
Spíše nesouhlasí s výrokem	16 (17,52)	18 (16,47)	34
Naprostou nesouhlasí s výrokem	11 (8,24)	5 (7,75)	16
celkem	83	78	161

Tabulka č. 9: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 7

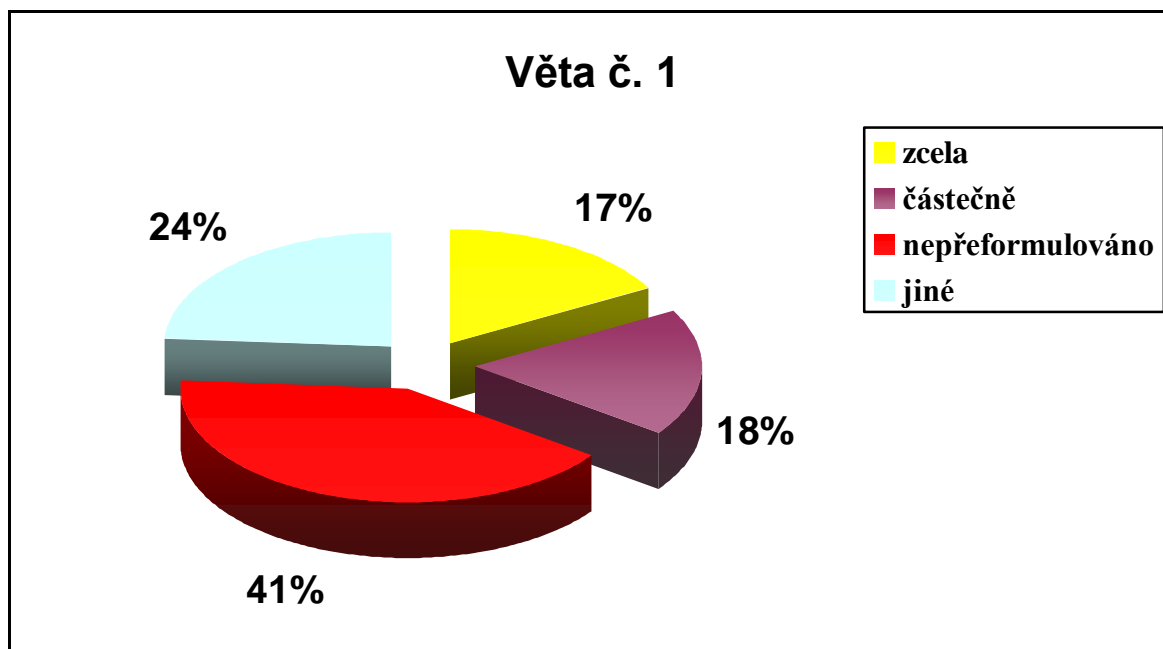
I v tomto případě bylo testování významnosti provedené na hladině významnosti 0,05. Testové kritérium je 2,472 a kritická hodnota je 9,488; $TK < KH$, tedy hypotéza byla statisticky potvrzena. Zda dotazovaní lidé byli pracující nebo studující má vliv na jejich odpovědi.

II. část – kvíz

V této části výzkumného šetření bylo vycházeno z publikace napsané autorem Renzetti (2003), který čerpal od autorů M. McMinn, P. Williams a L. McMinn (1994), kteří „sestavili modelové měřítko, podle něhož se dá zjistit míra uvědomování jazykového sexismu. Toto měřítko se předkládá v podobě kvízu“. Na tento kvíz odpovídalo stejné zastoupení pracujících v sociální oblasti a studujících v sociální oblasti, jak tomu bylo i v předešlé části.

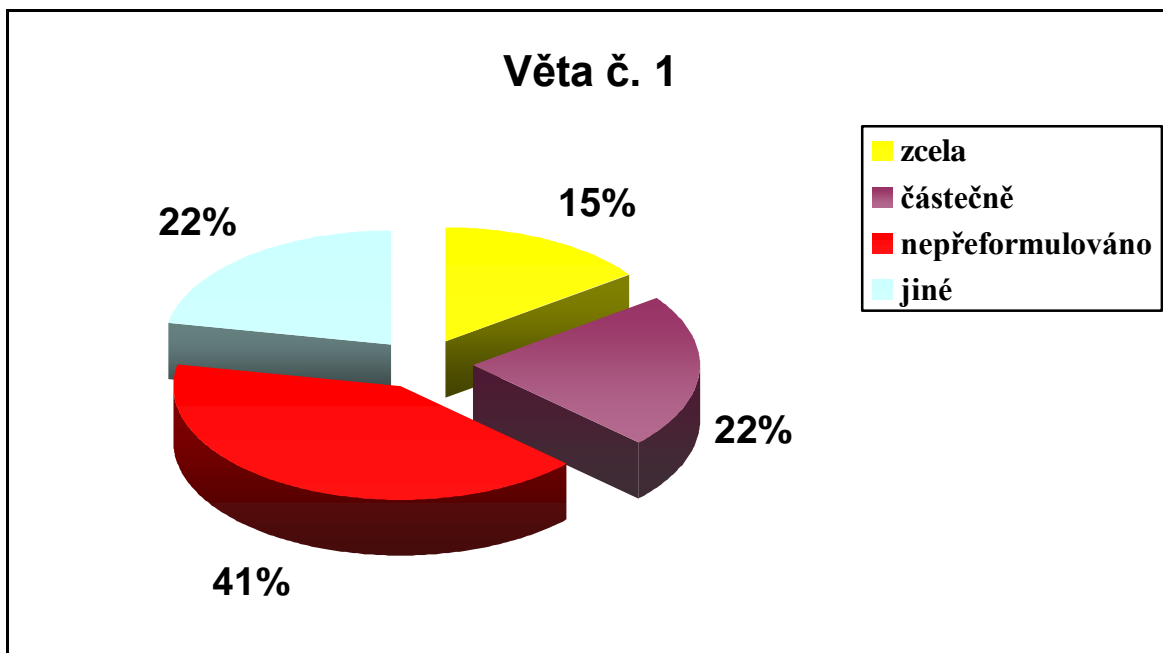
1. věta: Pohotovost každého se hodnotila podle rozdílu jeho naměřených hodnot mezi skóre relaxace a skóre vzrušivosti.

Správné přeformulování: Pohotovost každého/každé se hodnotila podle rozdílu jeho/jejích naměřených hodnot mezi skóre relaxace a skóre vzrušivosti.

Graf č. 8: Věta č. 1 – pracujících v sociální oblasti

Z grafu č. 8 je zřejmé, že skoro polovině dotázaných (34 osob) se tato věta zdála správná a nic by v ní neměnili. Druhý největší počet obsadilo jiné přeformulování, kdy všichni/všechny považovali/y za problematické slovo skóre. Pokud tuto větu změnili částečně, jednalo se o změnu zájmena jeho, jen ve třech případech změnili slovo „každého“.

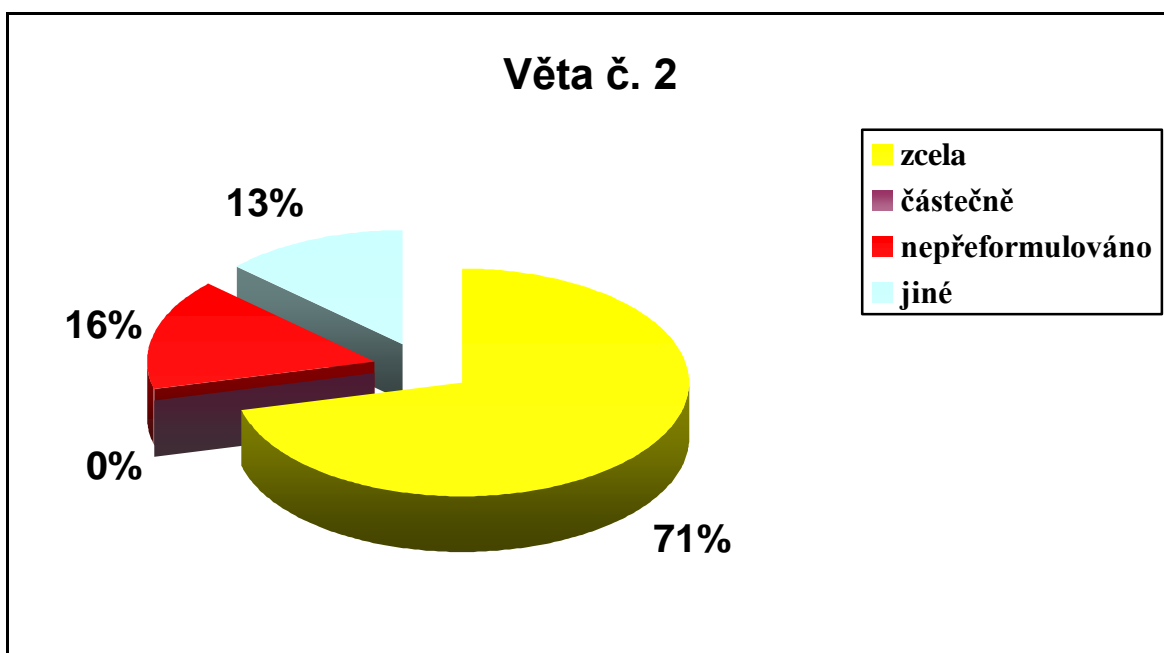

Graf č. 9: Věta č. 1 – studující v sociální oblasti

Při porovnání grafů č. 8 a č. 9 je zřejmé, že jsou téměř totožné. Studující v sociální oblasti pouze při přeformulování jiných slov volili: „rozdílu“, „mezi“, „relaxace“, „vzrušivosti“ a také dvakrát se objevilo slovo „skóre“. Jiné rozdíly se nevyskytovaly.

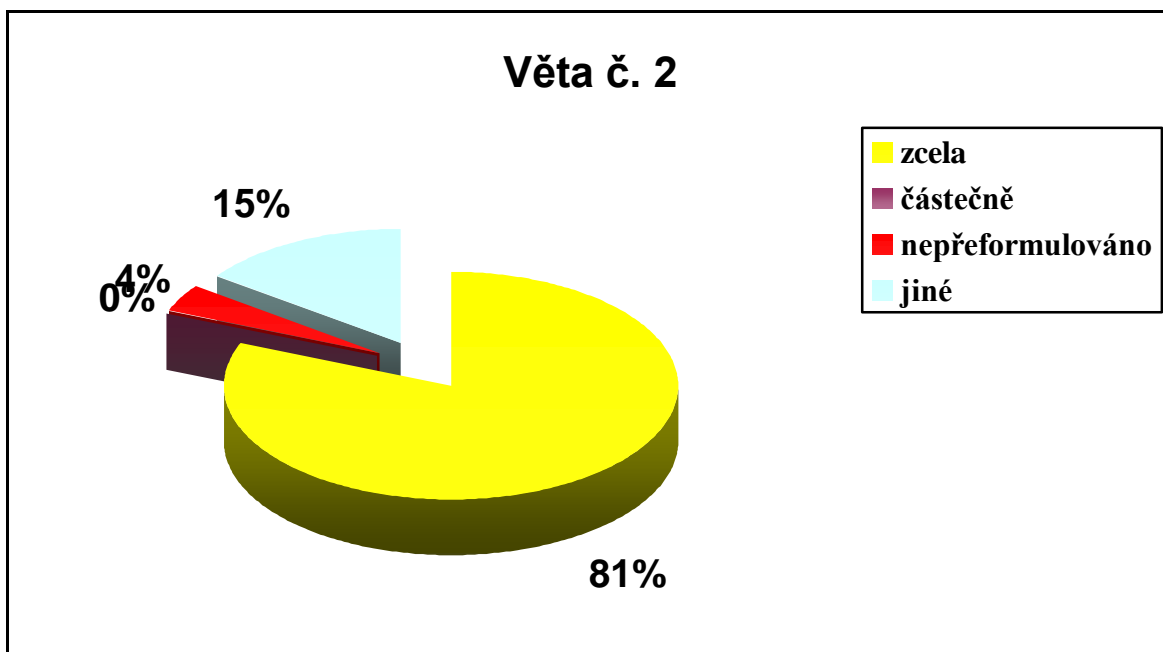
2. věta: Používání experimentů v psychologii předpokládá že přirozenost člověka je mechanická.

Správné přeformulování: Používání experimentů v psychologii předpokládá, že přirozenost člověka je mechanická.

Graf č. 10: Věta č. 2 – pracujících v sociální oblasti

Jelikož se v této větě vyskytovala pouze gramatická chyba, chybělo interpunkční znaménko, tak zcela správně tuto větu opravilo 71% dotázaných, tedy 59 osob z možných 83. Slova, která se dotázaným pracujícím v sociální oblasti zdála problematická byla „experimentů“ a „člověka“. Pojem „člověka“ by dvě osoby nahradily za slovo lidé.

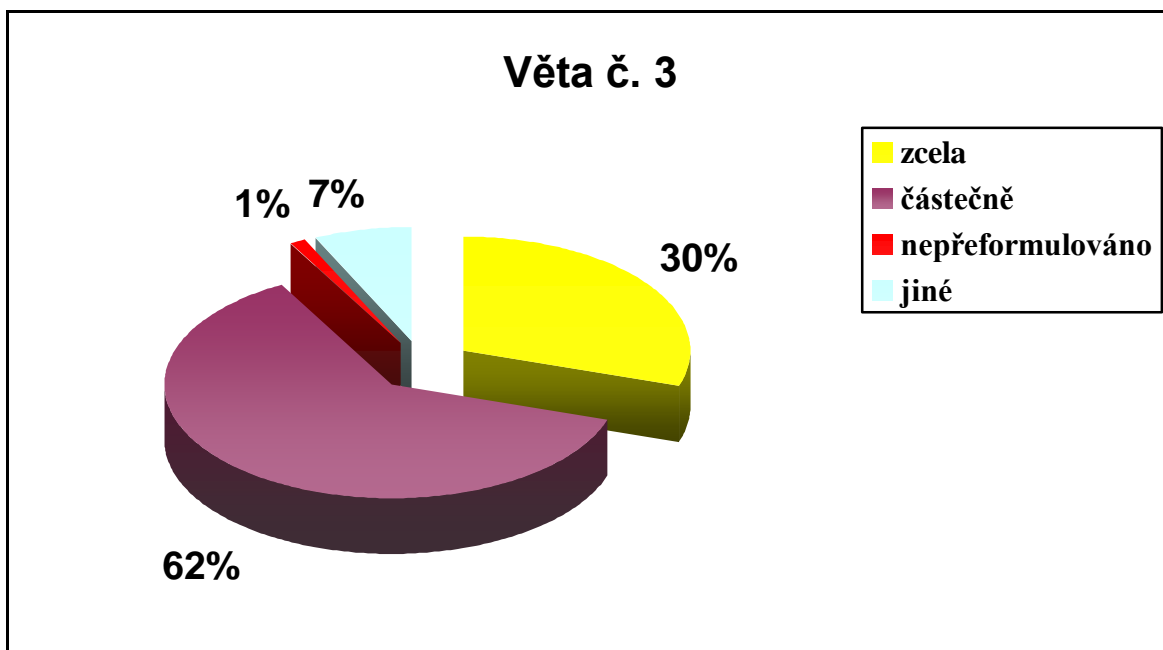

Graf č. 11: Věta č. 2 – studující v sociální oblasti

Žlutá část „koláče“ znázorňuje, že správně tuto větu přeformulovalo 63 dotazovaných, což odpovídá 81%. Mezi problematická slova studující zařadili „mechanická“ a také „přirozenost“.

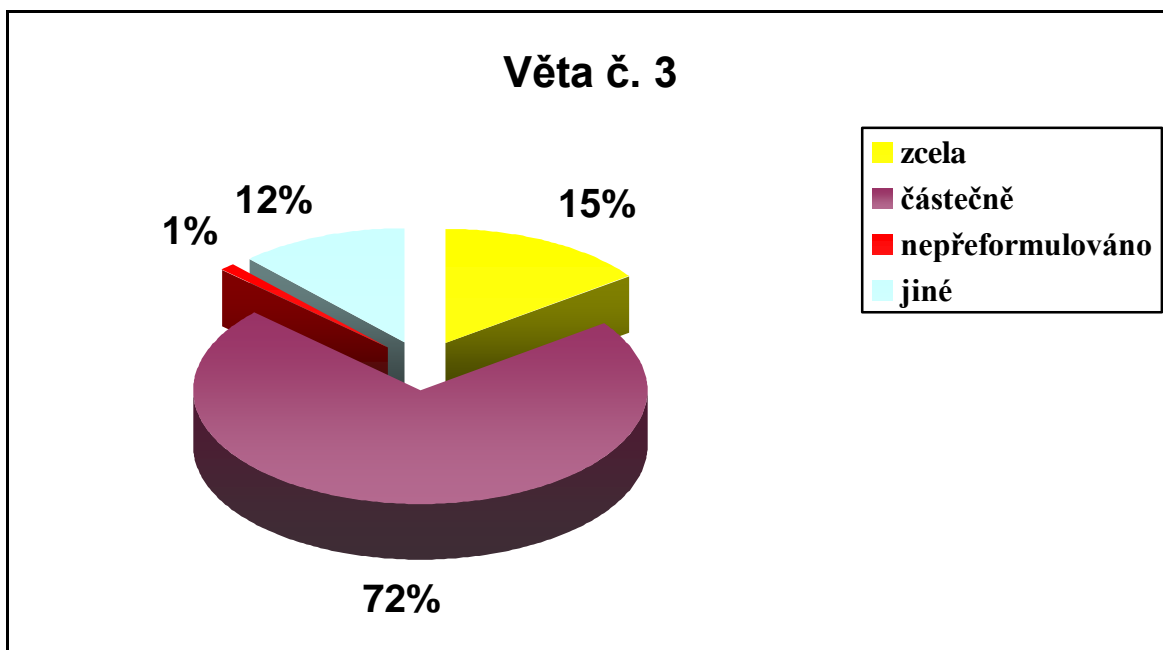
3. věta: Vedoucí podnikoví pracovníci získali informace o domácích pracích od žen v domácnosti.

Správné přeformulování: Vedoucí podnikoví pracovníci a pracovnice získali informace o domácích pracích od žen v domácnosti.

Graf č. 12: Věta č. 3 – pracující v sociální oblasti

V této větě se muselo změnit slovo „pracovníci“ hned dvakrát. Za prvé po gramatické stránce, což učinilo 82 dotázaných, tedy pouze jedinému člověku se tato věta nezdála problematická a nic by v ní neměnil. Částečně tuto větu pozměnilo 51 pracujících v sociální oblasti, kteří toto slovo přeformulovali na „pracovníci“, ale již si neuvědomili i jeho druhý problém. Pouze jedna třetina dotázaných tuto větu správně pozměnila, jak po gramatické stránce, tak po stránce diskriminačního jazyka.

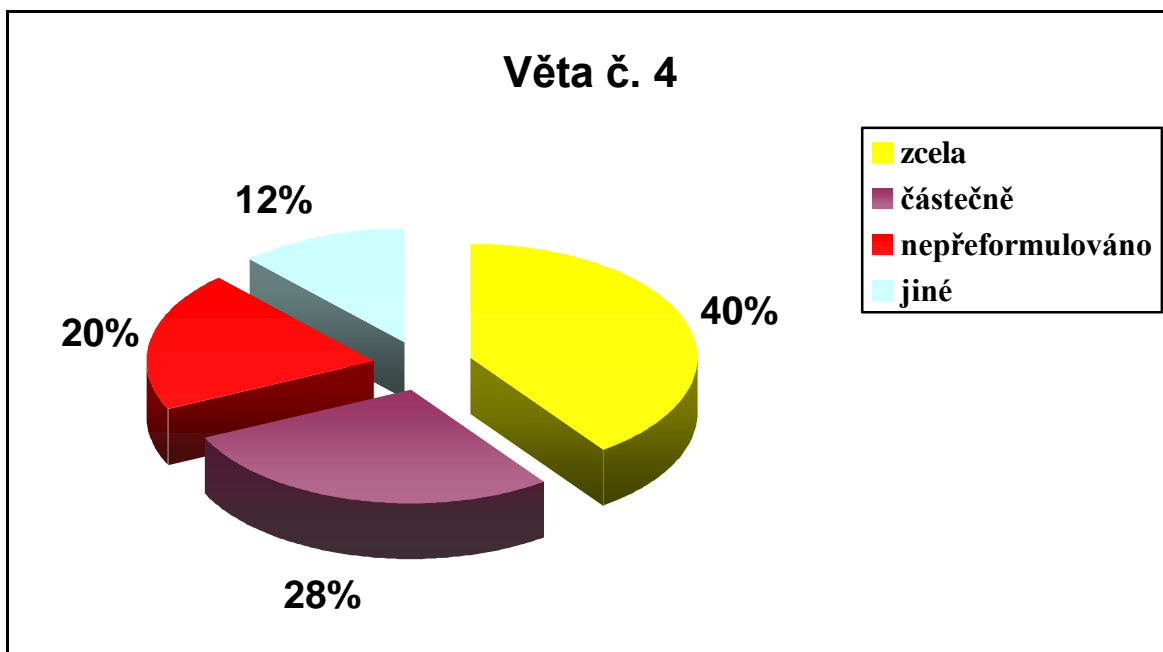

Graf č. 13: Věta č. 3 – studující v sociální oblasti

Výsledky týkající se přeformulování věty č. 3 u studujících v sociální oblasti byly následující: nejvíce dotazovaných větu změnilo pouze částečně a to po gramatické stránce, je to o celých 10% více než u pracujících v sociální oblasti. Pouze jednomu člověku se tato věta zdála správná. Pouhých 12 studujících z celkového počtu 78, což je 15%, tuto větu přeformulovalo zcela a to jak po stránce gramatické, tak po stránce, kdy jsou ve větě zastoupena obě pohlaví.

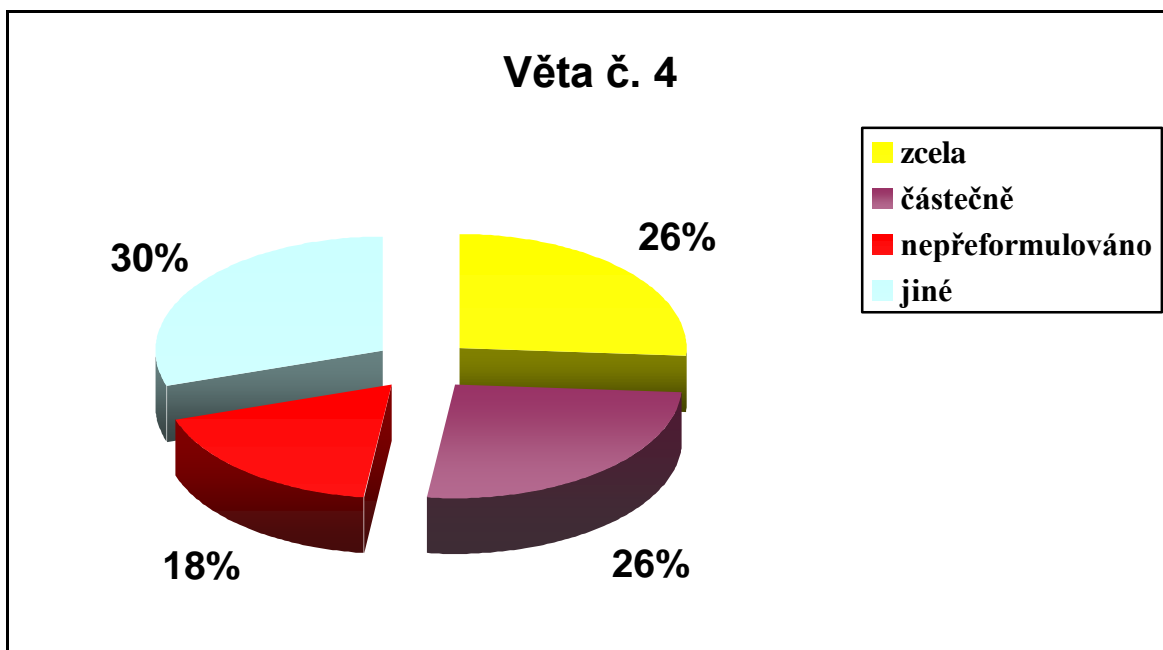
4. věta: Když dělá člověk důležité rozhodnutí musí si nejprve stanovit, jak toto rozhodnutí zasáhne ostatní, a zda teda výsledek za tuto cenu stojí.

Správné přeformulování: Když dělá člověk důležité rozhodnutí, musí si nejprve stanovit, jak toto rozhodnutí zasáhne ostatní, a zda tedy výsledek za tuto cenu stojí.

Graf č. 14: Věta č. 4 – pracujících v sociální oblasti

Ze získaných odpovědí bylo zjištěno, že zcela správně tuto větu hodnotilo 33 dotázaných, čili 40%. 23 pracujících (28%) ze dvou možných variant připsalo pouze interpunkční znak před sloveso „musí“, ani jeden člověk zařazující se do skupiny částečně přeformulované, nezměnil slovo „teda“. Mezi jiná slova, která se odpovídajícím zdála problematická byla: „dělá“ a také čárka před písmenem A.

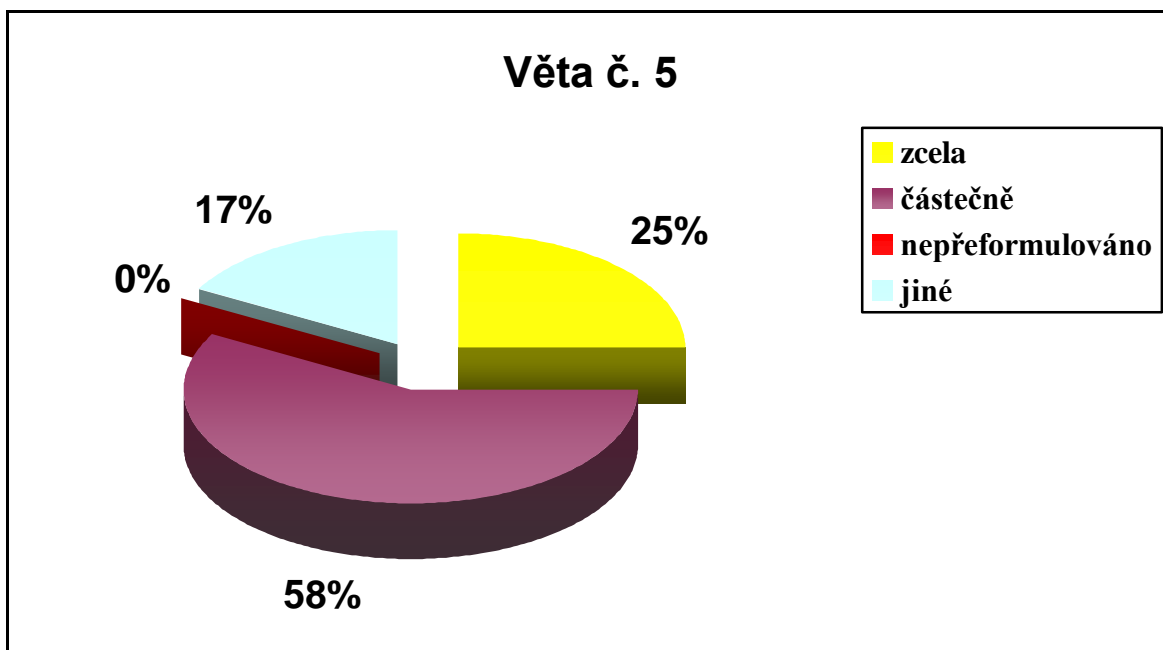

Graf č. 15: Věta č. 4 – studující v sociální oblasti

Z následujícího grafu je viditelné, že všechny čtyři hodnoty jsou více či méně srovnatelné, žádná extrémně nepřevyšuje jinou. Překvapivé je to, že 15ti dotázaným ze 78 možných se na této větě nezdálo nic problematického, tato skupina zastupuje 18%. Dalších 25 dotázaných (30%) zhodnotilo, že se ve větě vyskytují i jiné chyby, jednalo se o interpunkční znaménko před písmenem A, takto odpovědělo 20 dotázaných, jednomu člověku také přišlo problematické slovní spojení „za tuto“.

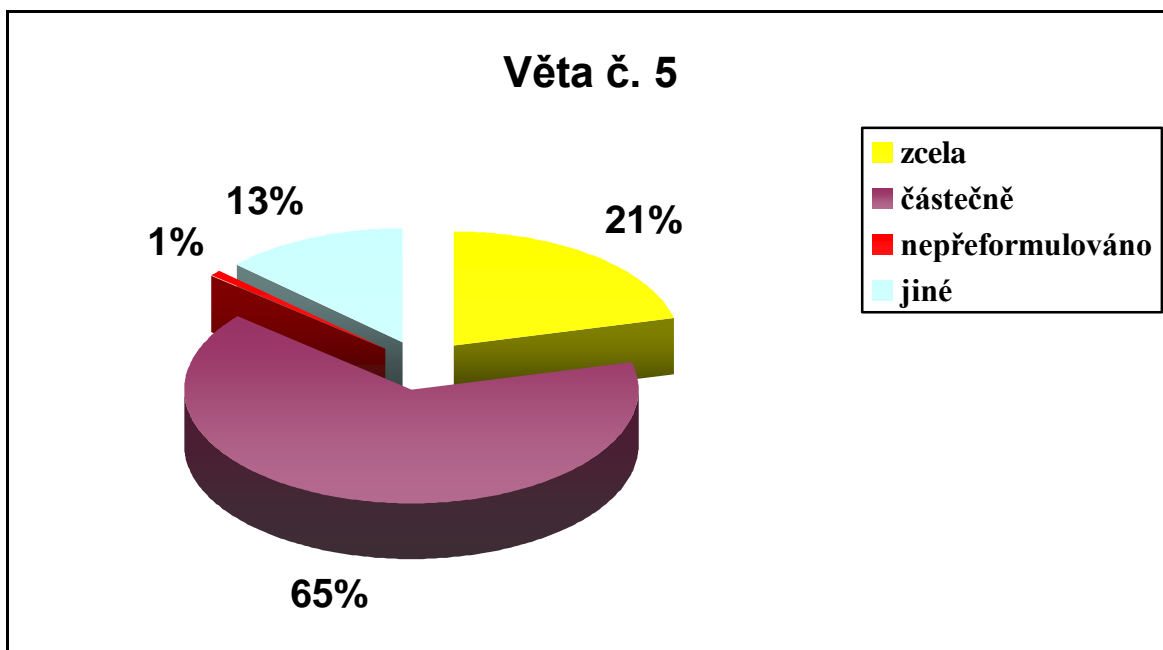
5. věta: Schůzi vždy přecedá ten, kdo je předsedou komise.

Správné přeformulování: Schůzi vždy předsedá ten, kdo je předsedou/předsedkyní komise.

Graf č. 16: Věta č. 5 – pracujících v sociální oblasti

V páté větě se vyskytují dvě chyby. První chybu, tedy slovo „přecedá“, správně pozměnily všechny zúčastněné osoby. Druhou chybu správně našlo a přeformulovalo jen 21 dotázaných, tedy jedna čtvrtina ze všech pracujících v sociální oblasti. Jinou změnu ve větě, než se nachází ve správných odpovědích, určilo 14 osob, což je 17%. Jedná se o změnu zájmena „ten“, kterou doplnili o zájmeno „ta“.

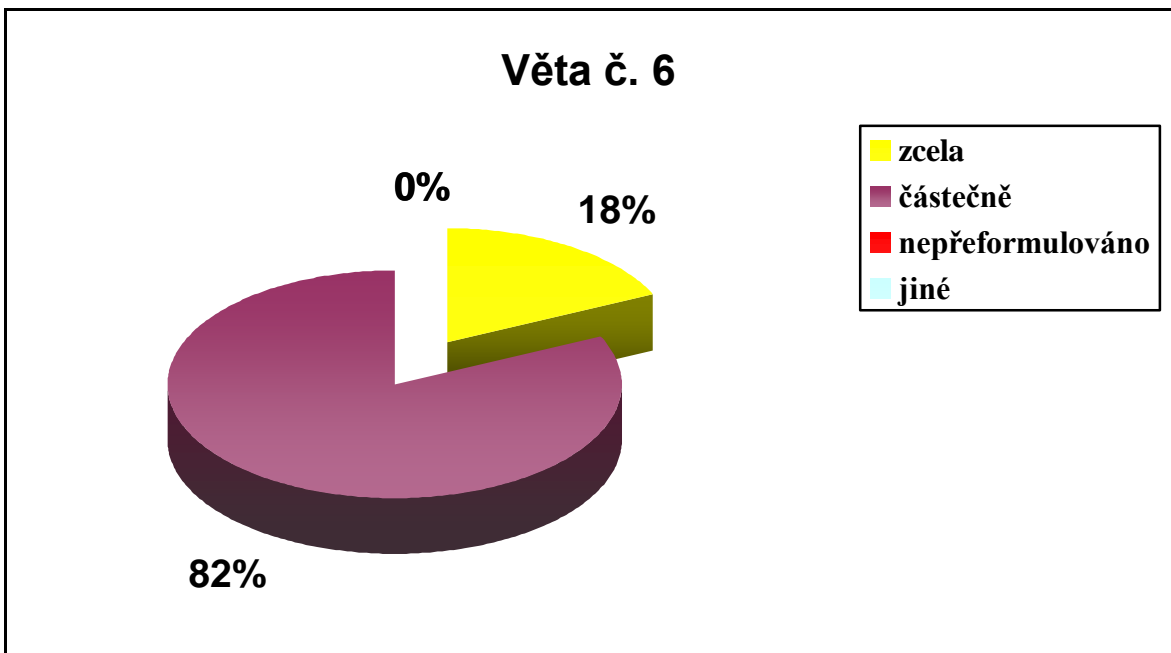

Graf č. 17: Věta č. 5 – studující v sociální oblasti

Údaje v grafu č. 17 nejsou nikterak rozdílné od údajů v grafu č. 16, což znamená, že výsledky u skupiny pracujících osob jsou podobné jako výsledky skupiny studujících. Pouze jedné osobě z řad studujících přišlo slovo „schůzi“, kterým věta začíná, problematické. Jedné osobě přišla tato věta v pořádku.

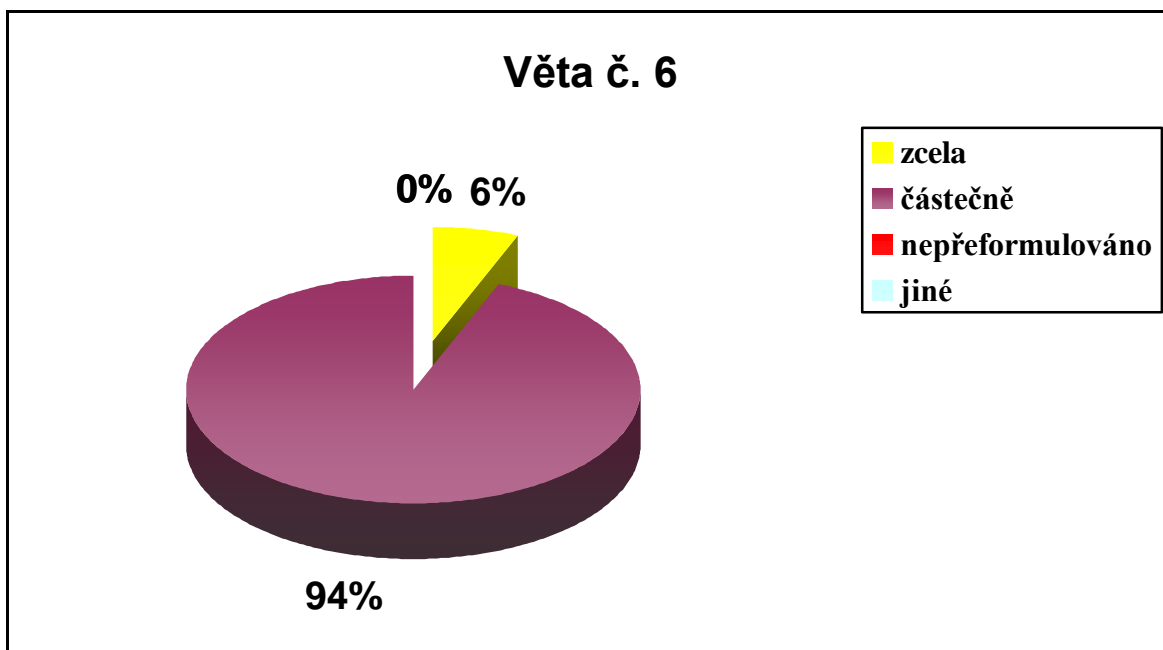
6. věta: Listonoš se v žádný den neopozdil, i když bilo špatné počasí.

Správné přeformulování: Listonoš/listonoška se nikdy neopozdil/a, i když bylo špatné počasí.

Graf č. 18: Věta č. 6 – pracující v sociální oblasti

Z grafu č. 18 je patrné, že zde byly využity pouze dvě možné varianty, a to zcela správné a částečné přeformulování věty. Nikomu se věta nezdála bez chyby. Pouze 15 osob správně určilo všechny tři možné změny ve větě, což činí 18%. Pracující, kteří odpověděli částečně správně, vždy určili chybu ve slově „bilo“ a tuto chybu ve 12ti případech kombinovali se slovním spojením „v žádný den“ a „listonoš“.

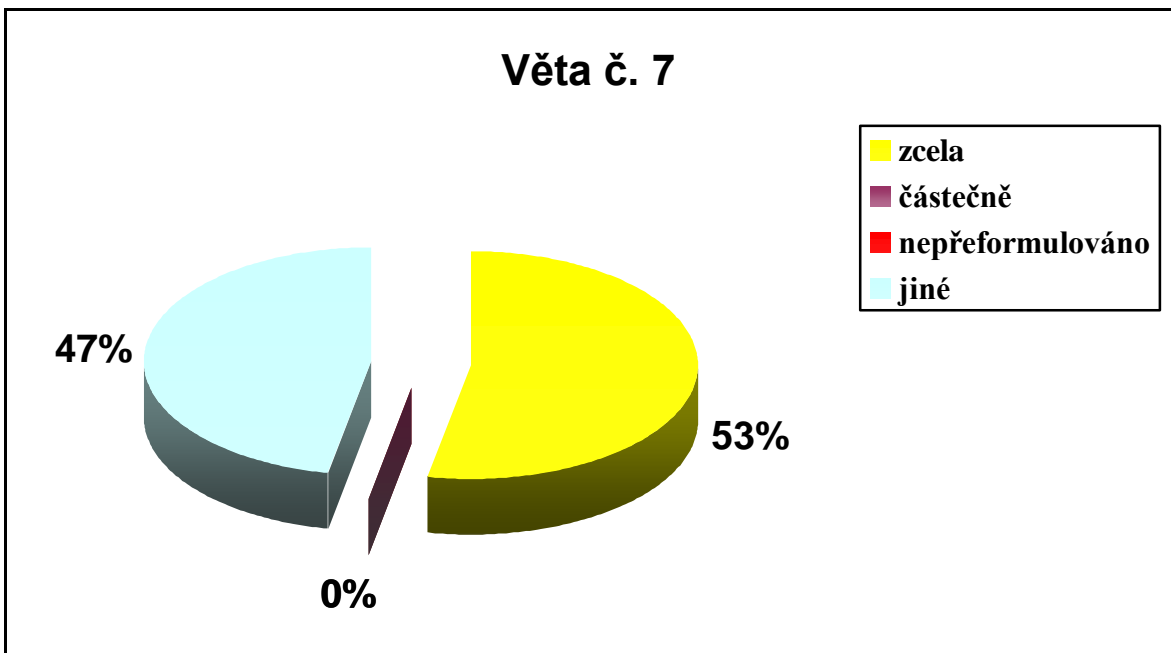

Graf č. 19: Věta č. 6 – studující v sociální oblasti

Tento výsledek mluví sám za sebe, je zde zřejmé, že pouze 5 dotázaných osob ve skupině studujících v sociální oblasti, což je 6%, tuto větu přeformovalo do správné podoby a zahrnulo, zde i slova „listonoš“ a „neopozdil“. Zbytek skupiny odpovědět pouze částečně správně, kdy našel chyby týkající se gramatiky, což byly „bilo“ a „v žádný den“.

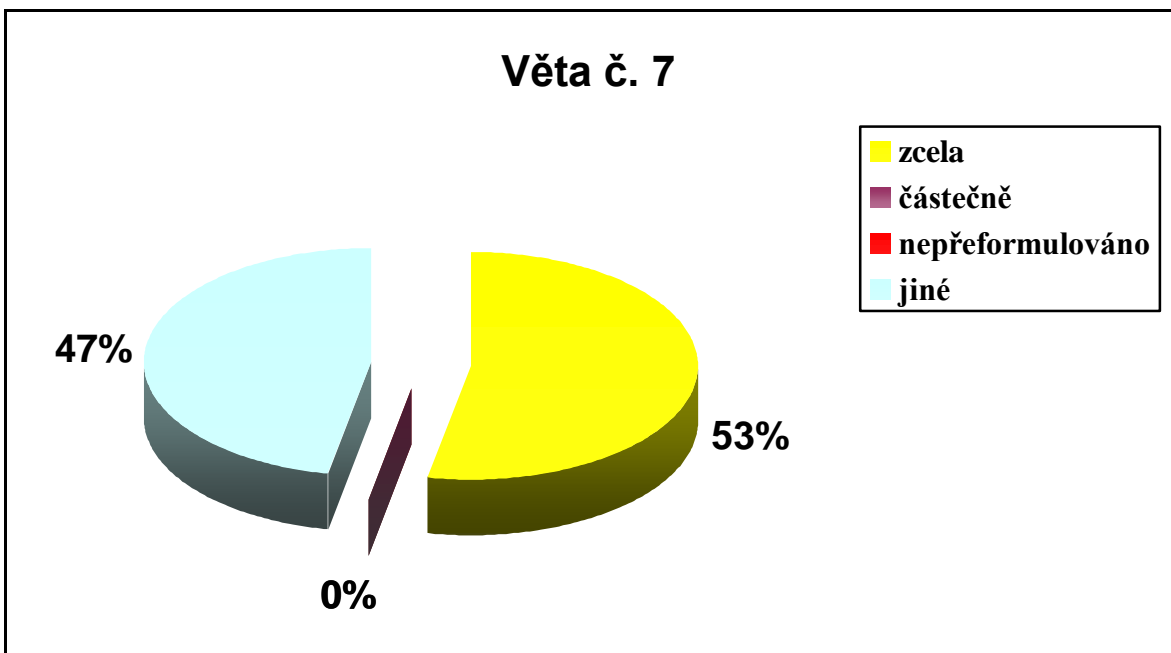
7. věta: Řekla, že se zeptá svého manžela, může-li jet tuto sobotu a neděli s námi na výlet.

Správné přeformulování: v této větě nejsou žádné chyby.

Graf č. 20: Věta č. 7 – pracující v sociální oblasti

Celých 53% správně určilo, že se v této větě nevyskytuje žádná chyba, jedná se o 44 osob. Druhou skupinu tvořili lidé, kteří ve větě našli chyby. 15ti pracujícím se zdálo, že po stránce diskriminačního jazyka, je věta celá špatně. Další chyby byly spatřovány ve slovních spojeních: „se zeptá“, „může-li jet“, „svého manžela“ a „tuto sobotu a neděli“.

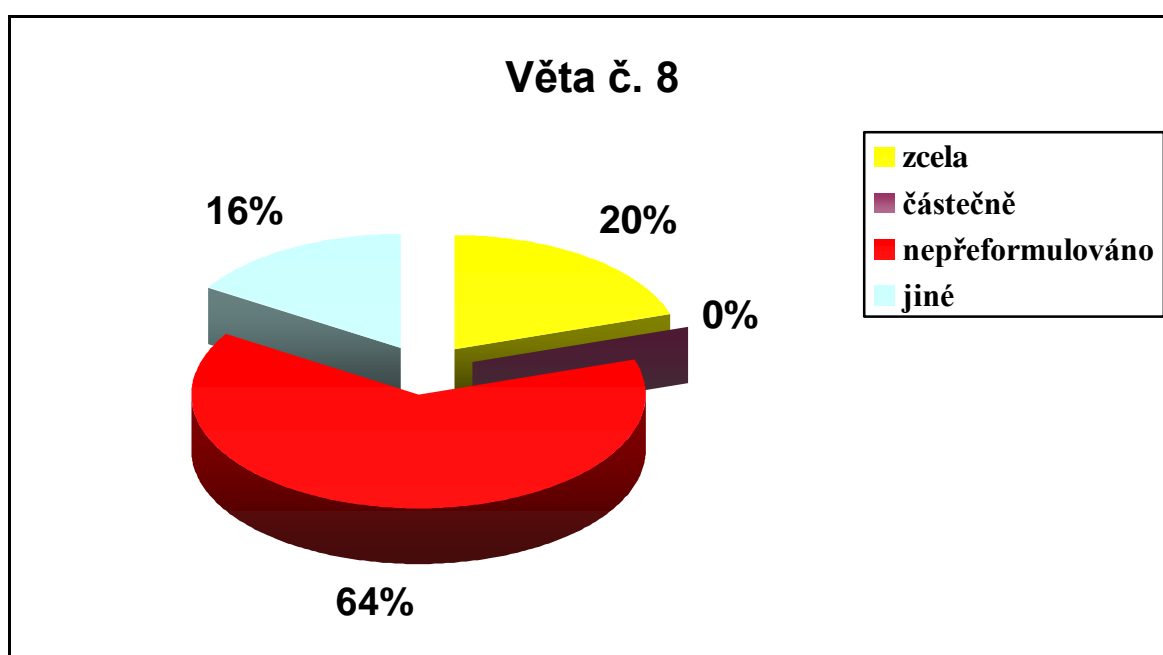

Graf č. 21: Věta č. 7 – studující v sociální oblasti

Z pohledu na grafy znázorňující větu č. 7 je jasné, že jsou totožné, procenta jsou rozdělena, jak ve skupině pracujících, tak ve skupině studujících stejná. Jediné v čem se liší, jsou chyby, které ve větách objevili. Jedná se o „může-li jet“, „svého manžela“ a „tuto“. Žádné osobě se věta nezdála celá špatně po stránce diskriminačního jazyka, jak tomu bylo u skupiny pracujících v sociální oblasti.

8. věta: Ředitel hovořil individuálně se zaměstnanci o tom, koho dočasně uvolní z práce.

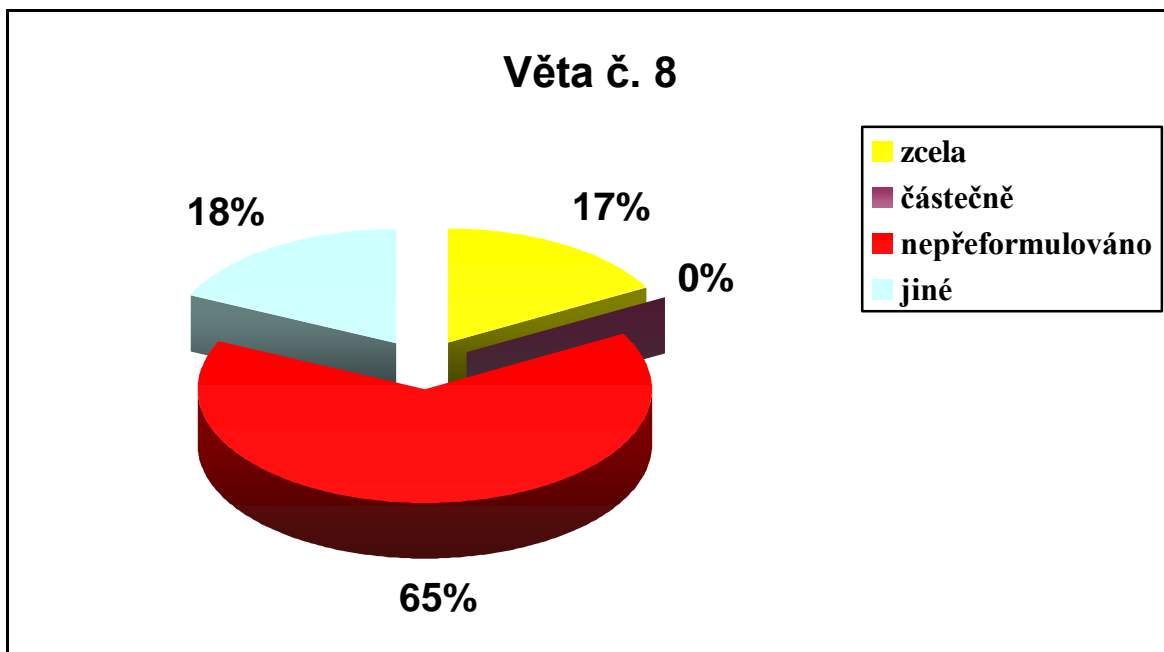
Správné přeformulování: Ředitel hovořil individuálně se zaměstnanci a zaměstnankyněmi o tom, koho dočasně uvolní z práce.

Graf č. 22: Věta č. 8 – pracujících v sociální oblasti

53 dotázaných z možných 83 se domnívalo, že je tato věta správně a nic by v ní neměnili, je to 64%. Druhou skupinu tvoří pracující, kteří správně určili, že slovo zaměstnanci

nezastupuje obě pohlaví. Zbýlých 16%, tedy 13 lidí, podtrhlo jiné slovní spojení, které se jim zdálo problematické, a to „individuálně“ a „ředitel hovořil“.

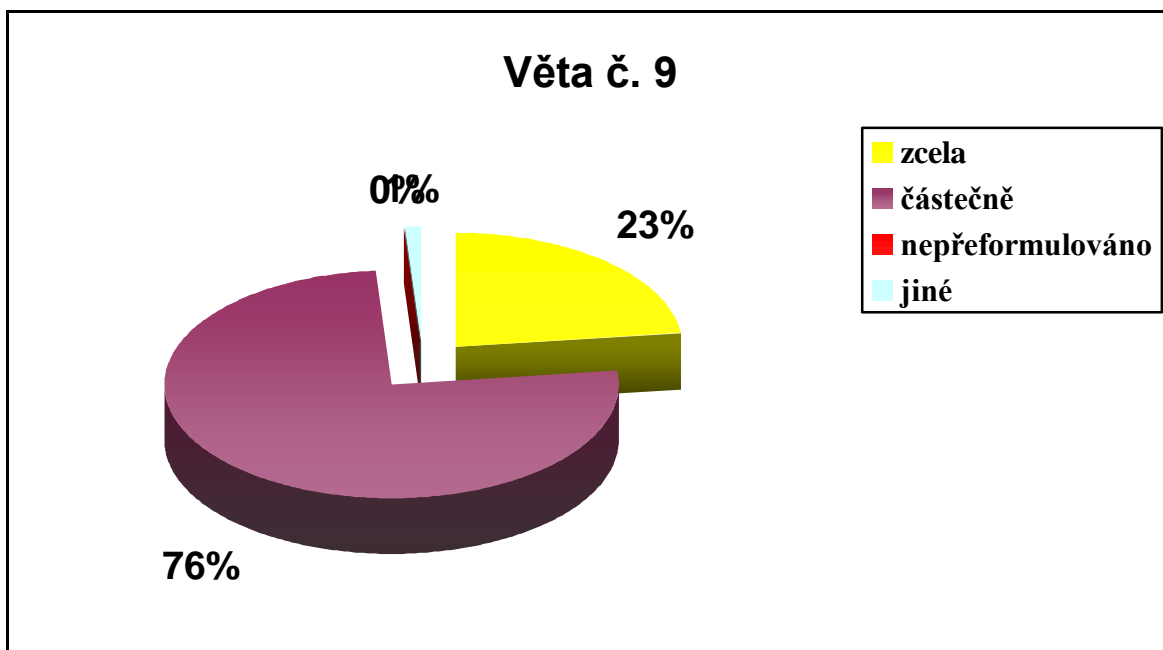

Graf č. 23: Věta č. 8 – studující v sociální oblasti

Jako v předešlém případě, tak i ohledně věty č. 8 jsou výsledky mezi pracujícími v sociální oblasti a studujícími v sociální oblasti velmi podobné, téměř totožné.

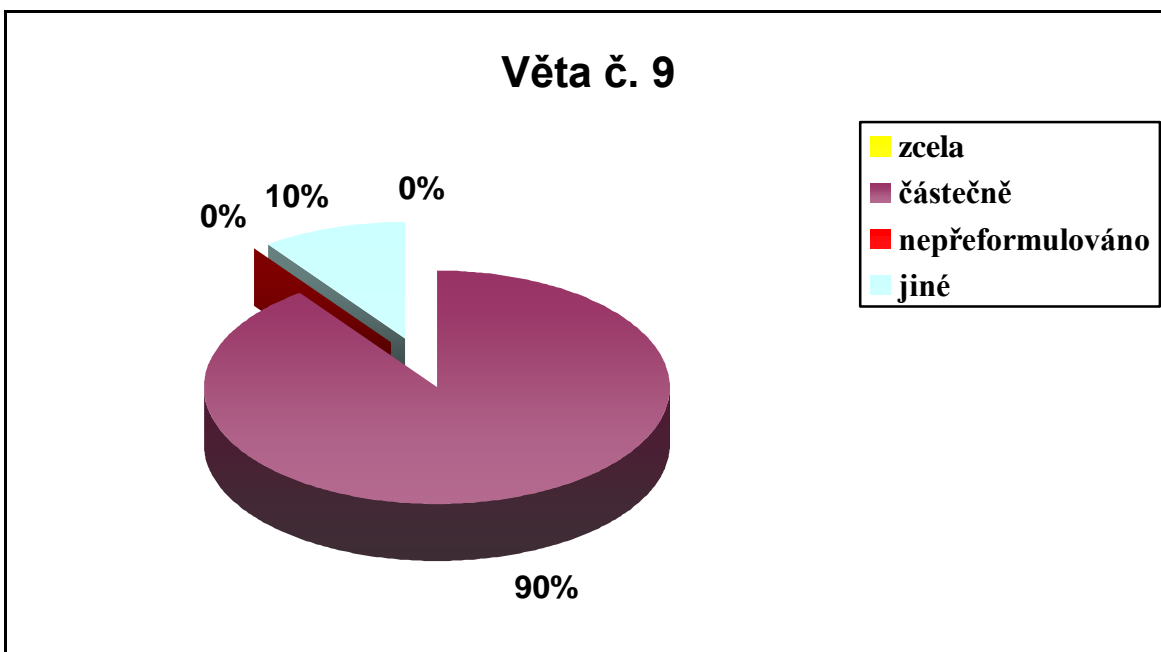
9. věta: Když na požárníky zaútočil obrovský pes, zachovali klid.

Správné přeformulování: Když na požárníky a požárnice/požární tým zaútočil obrovský pes, zachovali klid.

Graf č. 24: Věta č. 9 – pracujících v sociální oblasti

Z grafu č. 24 je patrné, že 23% pracujících v sociální oblasti, což znázorňuje 19 osob, přeformulovalo větu č. 9 do správné podoby. Bylo zapotřebí změnit 3 slova – „požárníky“, „zaútočil“ a „obrofský“. Větší část dotazovaných ale změnila, buď jednu nebo dvě formulace, jednalo se o 76% = 63 pracujících. Ve všech 63 případech se jednalo o kombinaci slov „zaútočil“ a „obrofský“ nebo jen jedno z těchto dvou slov. Jeden člověk nahradil slovo „požárníky“ slovem „hasiče“, což odpovídá 1%.

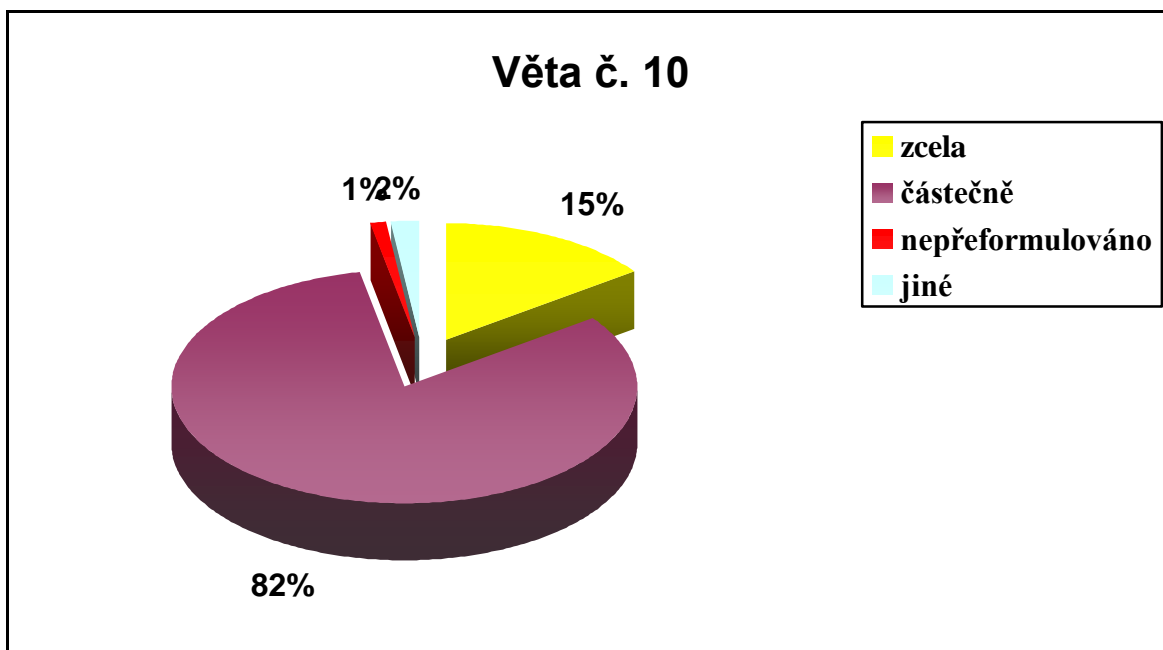

Graf č. 25: Věta č. 9 – studující v sociální oblasti

Ze znázornění výsečového grafu č. 25 je zřejmé, že největší část dotazovaných, tedy 90%, přeformulovala pouze některé z možných tří variant změny, vždy se jednalo o slova „obrofský“ a „zaútočili“. Ani jeden člověk nezměnil slovo „požárníky“, z čehož vyplývá, že nikdo větu zcela správně nezměnil a nevyšiml si diskriminačního jazyka. Věta byla vždy změna jen po stránce gramatické a pravopisné. Což je rozdíl oproti předcházejícímu grafu, kdy skupina pracujících v sociální oblasti byla schopna zcela správně změnit větu č. 9 v 19ti případech z 83 možných.

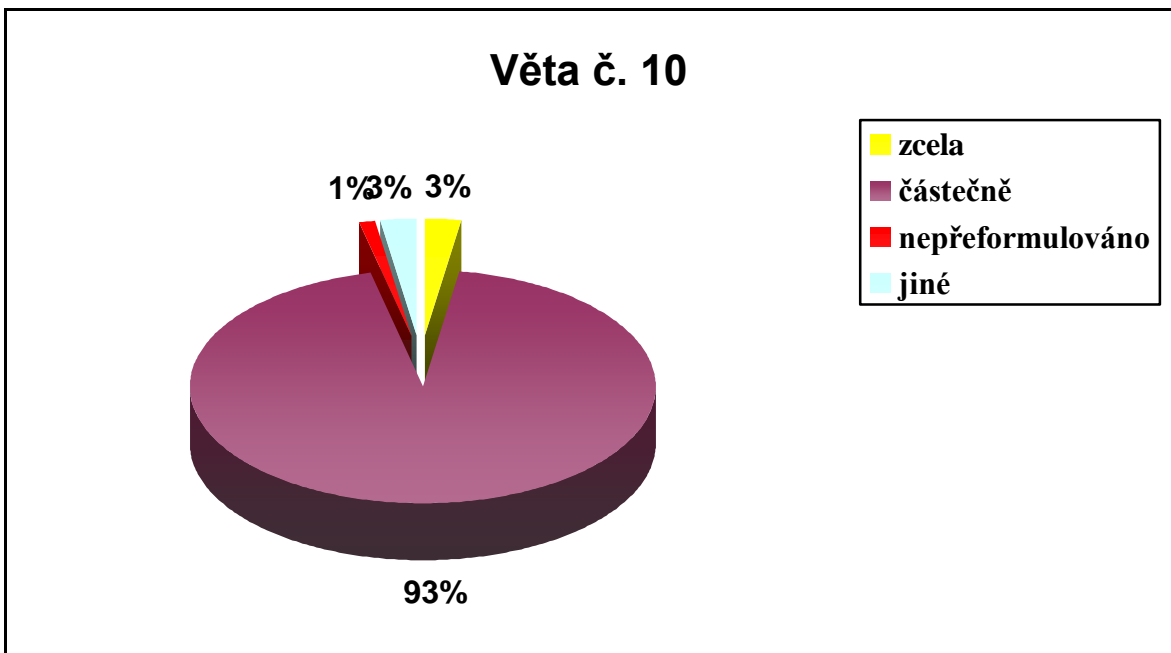
10. věta: Nejdříve, jedince vyburcuje narušení osobního prostoru a pak on přisoudí příčinu tohoto vyrušení svému okolí.

Správné přeformulování: Nejdříve jedince vyburcuje narušení osobního prostoru, a pak on či ona přisoudí příčinu tohoto vyrušení svému okolí.

Graf č. 26: Věta č. 10 – pracujících v sociální oblasti

Jelikož se ve větě č. 10 nacházely 4 chyby, tak větší část dotazovaných, z grafu č. 26 je jasné, že je to celých 82%, větu přeformulovala částečně. Pouze 12ti osobám, tedy 15ti%, se povedlo zcela správně větu změnit. Nejčastější slovo, kterého si pracující všimli a změnili ho, je „svýmu“, jedná se o 71 lidí. Mezi jiná slova, která přišly dotázaným problematická, můžeme zařadit „vyburcuje“ a „prostoru“.

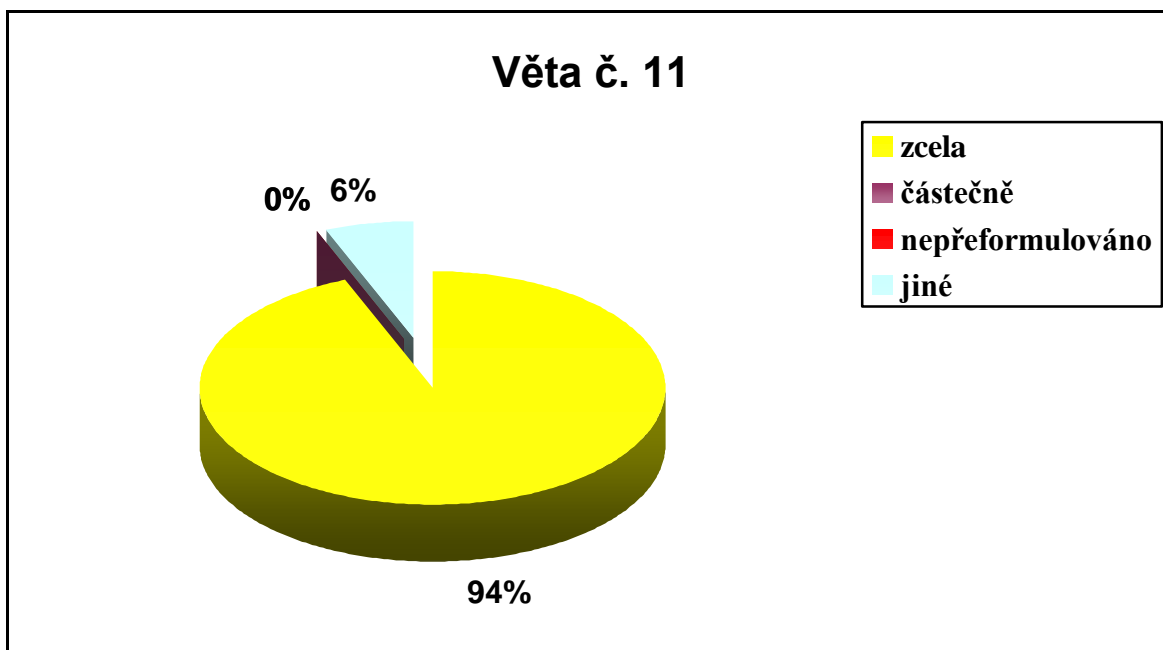

Graf č. 27: Věta č. 10 – studující v sociální oblasti

10. věta byla komplikovaná i pro skupinu zastupující studující v sociální oblasti. Pouze 3% dotázaných byli schopni odpovědět zcela správně. Největší část odpovídajících se podílela pouze na částečné změně věty, jednalo se hlavně o slovo „svýmu“. Slovo „on“ přeformulovaly pouze 4 osoby z řad studujících.

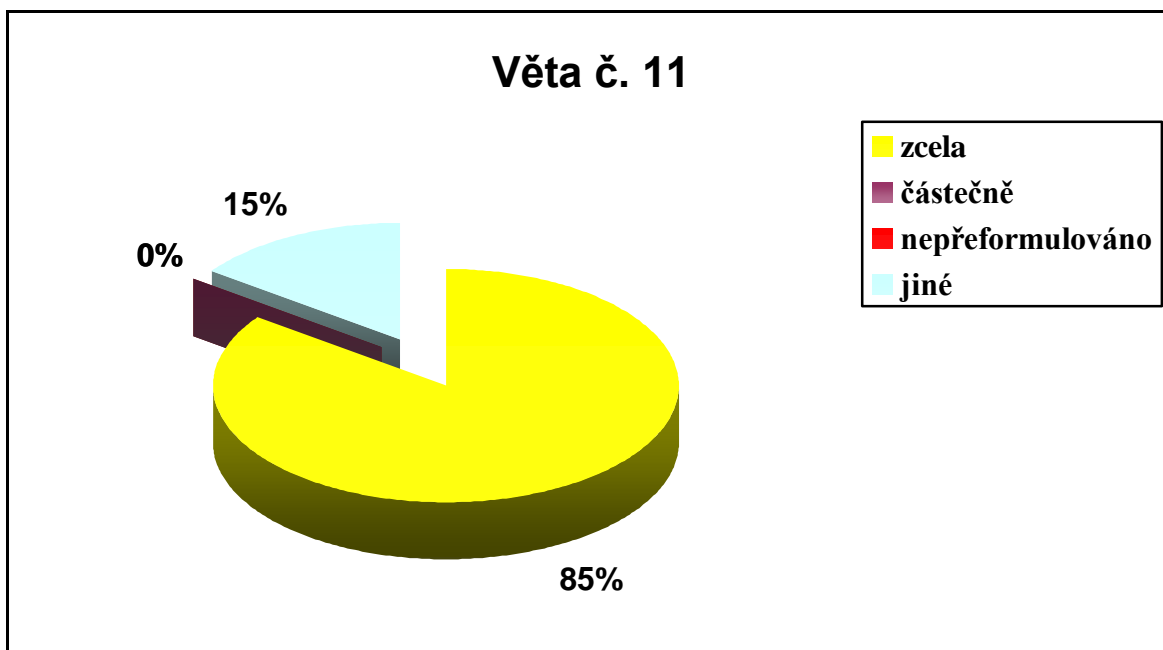
11. věta: Evoluční teorie uvádí, že se lidský druh vyvíjí prostřednictvím procesu přežití těch nejsilnějších.

Správné přeformulování: v této větě nejsou žádné chyby

Graf č. 28: Věta č. 11 – pracující v sociální oblasti

Je více než pozitivní, že 78 dotázaných z 83 možných, což je 94%, určilo, že tato věta neobsahuje žádné chyby, jak po stránce stylistické, gramatické i diskriminační vůči jednomu či druhému pohlaví. Pouze 6% považovalo, že slovní spojení „přežití těch nejsilnějších“ a „procesu“ je problematické.

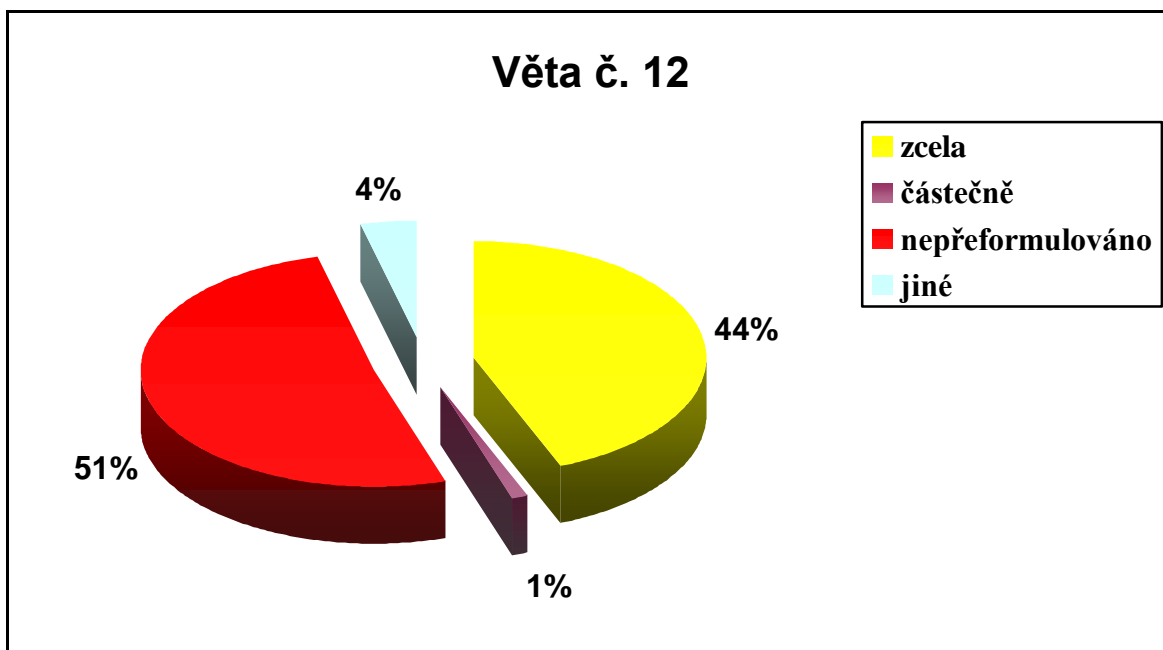

Graf č. 29: Věta č. 11 – studující v sociální oblasti

Také u studujících v sociální oblasti větších část zcela správně tuto větu nepozměnila, z grafu č. 29 lze zřetelně vyčíst, že se jedná o 85 %, což činí 66 studujících v sociální oblasti. Zbýlých 15% zaškrtnulo jinou formulaci slov, jedná se o „prostřednictvím procesu“, „vyvíjí“ a „přežití těch nejsilnějších“.

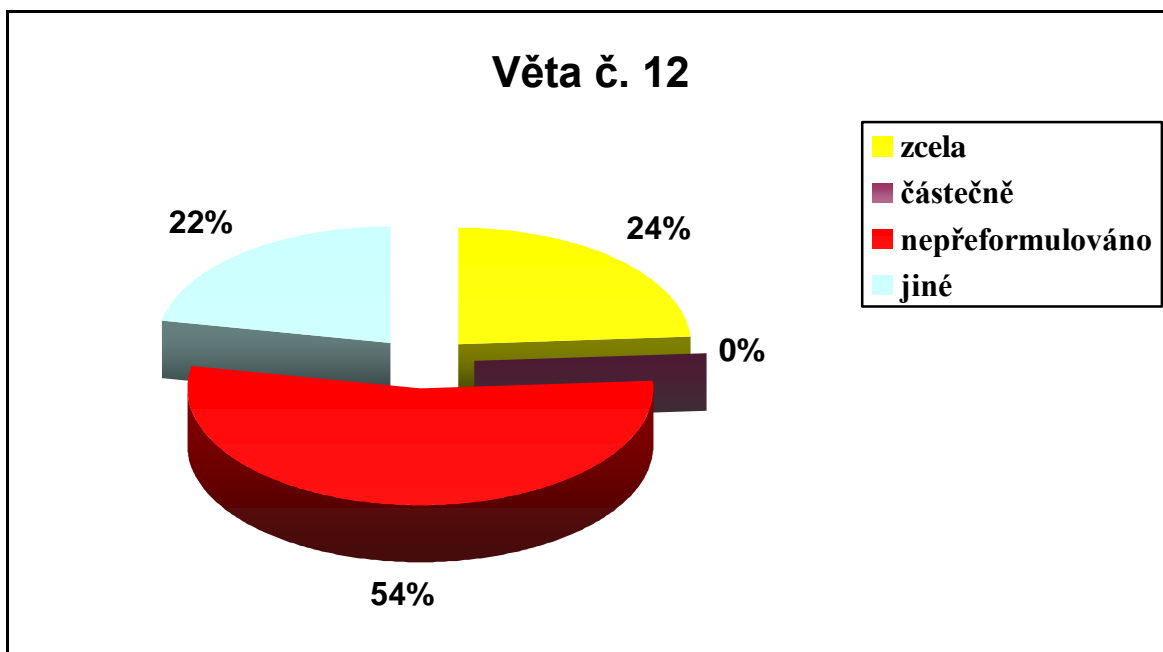
12. věta: Mnoho bylo napsáno o tom, jaký vliv má postavení dítěte mezi jeho sourozenci na jeho další intelektuální vývoj.

Správné přeformulování: Mnoho bylo napsáno o tom, jaký vliv má postavení dítěte mezi jeho/jejími sourozenci (bratry a sestrami) na jeho/její další intelektuální vývoj.

Graf č. 30: Věta č. 12 – pracující v sociální oblasti

Z grafu č. 30 lze vyčíst, že pracující v sociální oblasti jsou rozděleny na dva protipóly. 51% dotázaných větu ponechalo bez zásahu a považují ji za správně formulovanou. Naproti tomu 41 osob, čili 49%, určilo, že se ve větě vyskytují chyby, z toho 44% správně označilo, že je potřeba změnit zájmeno „jeho“. Mezi další problematická slova či slovní spojení pracující zvolili „mnoho bylo napsáno o tom“, „vliv má postavení“ a „sourozenci“.

Graf č. 31: Věta č. 12 – studující v sociální oblasti

V posledním grafu se vyskytuje téměř totožná hodnota jako v grafu předcházejícím, stejný počet odpovídajících ve skupině pracujících i ve skupině studujících v sociální oblasti se domnívá, že ve větě č. 12 se neobjevuje žádná chyba a tato věta je správně napsána. 19 osob správně celou větu přeformulovalo, jedná se o 24%. Zbýlých 22% = 17 studujících uvedlo jiné problematické formulace, je to „intelektuální vývoj“, „sourozenci“, „postavení“. Také předpokládali, že ve větě chybí interpunkční znaménko, jedná se o „...o tom, jaký vliv...“.

Hypotéza (Ha) č. 8: Zaměření dotazovaných má vliv na správné přeformulování vět.

	PRACUJÍCÍ	STUDUJÍCÍ	
Zcela přeformulováno	374 (331,48)	269 (311,51)	643
Částečně přeformulováno	337 (359,32)	360 (337,67)	697
Nepřeformulováno	161 (157,75)	145 (148,24)	306
Jiné odpovědi	124 (147,44)	162 (138,55)	286
celkem	996	936	1932

Tabulka č. 10: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 8

Alternativní hypotéza byla v tomto případě na hladině 0,05 testem závislosti statisticky vyvrácena, tudíž zaměření dotazovaných nemá vliv na jejich přeformulování vět. Testové kritérium je 21,947 a kritická hodnota je 7,815, tedy $TK > KH$.

5. 4 Diskuse ke zjištěným poznatkům

Na začátku výzkumného šetření byl stanoven hlavní cíl empirické části a zároveň bylo určeno několik výzkumných otázek a hypotéz. Výzkumné šetření bylo rozděleno do dvou částí. První část byla zaměřena na informovanost a postoje pracujících a studujících v sociální oblasti. A druhá část se zabývala genderově korektní komunikací, byl zde zařazen kvíz, kde byl hlavní účel zjistit, zda oslovené osoby dokáží vnímat genderově korektní komunikaci.

Na základě zpracovaných výsledků můžeme odpovědět na stanovené otázky. 1. výzkumná otázka: Dokáží studující a pracující v soc. oblasti přeformulovat větu, tak aby zastupovala obě pohlaví? Dle výsledků znázorněných v grafech je zřejmé, že dotázaní jedinci nejsou schopni najít diskriminační jazyk a věty správně přeformulovat.

2. výzkumná otázka zněla: Existují rozdíly v odpovědích týkající se určení problematického jazyka mezi pracujícími a studujícími v soc. oblasti? Po vyhodnocení kvízu je jasné, že odpovědi u pracujících v soc. oblasti se nikterak nelišili od studujících v soc. oblasti. Na základě zpracovaných informací můžeme konstatovat, že jen malá část

dotazovaných byla schopna zcela správně určit chyby v předem připravených větách a věty přeformulovat. Ve větách byly zařazeny, jak chyby gramatické, tak chyby týkající se diskriminačního jazyka. S gramatickou stránkou dotazování/é neměli velké problémy, překvapivě pracující v sociální oblasti dokázali najít větší množství chyb a jejich znalosti týkající se pravopisu byli oproti studujícím v sociální oblasti lepší. Po stránce genderově korektní komunikace jsou výsledky znepokojivé. Jelikož jen malá část dotazovaných a to jak u skupiny pracujících i u skupiny studujících v sociální oblasti, byla schopna přeformulovat věty tak, aby zastupovaly obě pohlaví. Nejmenší problémy měli se změnou slov, které jasně určovaly biologické pohlaví, jedná se o „on“ nebo „jeho“. S touto otázkou souvisí i osmá stanovená hypotéza, která se testem závislosti vyvrátila, tím pádem zaměřenost dotazovaných nemá vliv na jejich přeformulování vět.

Další výzkumná otázka byla formulována takto: Jaký je pohled na problematiku genderu mezi dotázanými osobami? Tato otázka se týkala I. části – ankety, kde se zjišťovala informovanost a postoje oslovených osob, odpovědi tedy nacházíme v grafech č. 4 – č. 7 a také v tabulkách č. 1 - č. 4. Ze zpracovaného anketního šetření vyplývá, že zhruba polovina všech dotázaných znala pojem gender a zároveň jej dokázala formulovat. Zároveň zde spadají dvě formulované hypotézy, hypotéza č. 1 a hypotéza č. 2. První hypotéza byla statisticky potvrzena testem závislosti, což znamená, že zaměření dotazovaných má vliv na znalost pojmu gender. Druhá hypotéza zněla: věk dotazovaných je závislý na tom, zda se osobně setkali s genderově nekorektním jednáním vůči své osobě. V tomto případě byla hypotéza vyvrácena, tudíž věk dotazovaných nehraje roli v tom, zda se osobně setkali s genderově nekorektním jednáním.

Existují rozdíly v názorech a informovanosti mezi pracujícími v soc. oblasti a studujícími v soc. oblasti? Takto byla nastavena poslední výzkumná otázka a je až překvapivé, že srovnání výsledků mezi pracujícími v sociální oblasti a studujícími v soc. oblasti nepřineslo nikterak výrazně odlišná zjištění, takže sociální prostředí nehraje velkou roli při utváření postojů v oblasti genderu a komunikace. Pod tuto výzkumnou otázku spadá dokonce pět stanovených hypotéze. První nulová hypotéza byla vyvrácena, což znamená, že existuje závislost mezi zaměřením dotazovaných a názorem na rovné postavení ve společnosti. Další hypotéza byla naopak potvrzena, tím pádem zaměření dotazovaných má vliv na jejich odpovědi týkající se výroku Existuje rozdíl v komunikaci mezi ženou a mužem? Hypotéza č. 5 byla taktéž potvrzena, tudíž zaměření dotazovaných má vliv na jejich odpovědi. Hypotéza č. 6 zněla: Zaměření dotazovaných nemá vliv na

jejich odpovědi týkající se výroku Souhlasíte s přechylováním ženských příjmení? (přidání – ová). A tato nulová hypotéza byla pomocí testu závislosti vyvrácena. Poslední hypotéza byla statisticky potvrzena, tedy zaměření dotazovaných není závislé na jejich odpovědích.

Výsledky zpracované do grafů a tabulek ukazují na to, že komunikace není genderově korektní a lidem činí obtíže komunikaci přeformulovat tak, aby zastupovala obě pohlaví.

Údaje, s nimiž pracujeme, se týkají pouze dotazovaných, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, výsledky nelze aplikovat na širokou veřejnost.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce byla zpracovaná za účelem zjištění, zda jsou lidé schopni rozpoznat genderově korektní komunikaci, která nediskriminuje ani jedno pohlaví. To byl hlavní cíl práce, který se prolínal, jak teoretickou částí, tak částí praktickou. Na základě výsledků především z části empirické mohu konstatovat, že lidé nejsou schopni rozpoznat genderově korektní komunikaci, popřípadě ji přeformulovat tak, aby zastupovala obě dvě pohlaví. S tímto poznatkem se zbožňuje i lingvistka Jana Valdová, která v roce 2006 provedla výzkum s názvem „Žena a vědec? To mi nejde dohromady“. Důležitou součástí empirického výzkumu bylo i odhalení postojů a informací, které mají pracující v sociální oblasti a studující v sociální oblasti. Na základě zjištěných skutečností mohu konstatovat, že stanovené cíle, i přes různá omezení, byly naplněny.

Diplomová práce se skládá ze dvou hlavních částí – teoretické a empirické. Teoretická část se dále člení na tři kapitoly. V první kapitole byl vymezen základní pojmový aparát, kde byly obsaženy pojmy jako je gender, genderová role, genderové stereotypy a také tři hlavní vlny feminismu. V následující kapitole jsem se zabývala genderem v pomáhajících profesích a vztahem sociální/ho pracovníce/níka a klienta/ky. Další kapitola zastřešuje komunikaci obecně, je zde formulována, jak komunikace verbální, tak komunikace neverbální. Poslední kapitola pojednává o genderu v komunikaci, kde bylo vymezeno tzv. generické maskulinum a jeho alternativní řešení. Dále jsem se věnovala rozdílům v komunikaci mezi muži a ženami.

V praktické části bylo zařazeno empirické šetření, které bylo realizováno na základě anketního šetření a kvízu. Výzkumného dotazování se zúčastnily dvě skupiny – 83 pracující v sociální oblasti a 78 studující v sociální oblasti. Jejich úkolem bylo definovat pojem gender a na škále zakroužkovat do jaké míry souhlasí či nesouhlasí se stanoveným výrokiem. V druhé výzkumné části si měli pozorně přečíst dvanáct vět a změnit to, co se jim zdálo problematické, jak po stránce gramatické a pravopisné, tak po stránce diskriminačního jazyka.

SEZNAM ODBORNÝCH ZDROJŮ

Literatura:

BARKER, Larry. *Communication*. 4th edition. Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1987. 436 s. ISBN 0-13-153909-4.

BENEŠOVÁ, Jana. *Problematika gender v sociální práci*. Liberec: Technická fakulta v Liberci, 2011. 150 s. ISBN 978-80-7372-750-5.

BABANOVÁ, A., MIŠKOLCI, J. *Genderově citlivá výchova: Kde začít?* Praha: Žába na prameni, 2007. 151 s. ISBN 978-80-239-8798-0.

DAŘÍLEK, Pavel, KUSÁK, Pavel. *Pedagogická psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 234 s. ISBN 80-244-0294-7.

DEVITO, Joseph. A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. 420 s. ISBN 80-7169-988-8.

DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 502 s. ISBN 978-80-247-2018-0.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie, pohlaví a sexuality*. Věrovany: nakladatelství Jan Piszkievicze, 2004. 160 s. ISBN 80-86768-06-6.

GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice, příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996. 132 s. ISBN 80-85931-15-X.

HRDLIČKOVÁ, Alena. *Úvod do gender studies*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. 166 s. ISBN 978-80-86708-41-6.

KOLDINSKÁ, Kristina. *Gender a sociální právo. Rovnost mezi muži a ženami v sociálně právních souvislostech*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 256 s. ISBN 978-80-7400-343-1.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. 4. vyd. Praha : Portál, 2000. 147 s. ISBN 80-7178-429-X.

KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-134-X.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Já a ty – O zdravých vztazích mezi lidmi*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1986. 256 s. ISBN 08-042-86.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. 235 s. ISBN 25-095-88.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Povídej, naslouchám*. 1. vyd. Praha: Návrat, 1993. 104 s. ISBN 80-85495-18-X.

LINHARTOVÁ, Věra. *Praktická komunikace v medicíně pro mediky lékaře a ošetrující personál*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 152 s. ISBN 978-80-247-1784-5.

LIPPA, Richard A. *Pohlaví příroda a výchova*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ A. *Velký sociologický slovník – I. Svazek*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 750 s. ISBN 80-7184-164-1.

MATOUŠEK, Oldřich, a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2003. ISBN 80-247-0650-4.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Akademie věd České republiky, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.

PAVLÍK, Petr. Gender a MÉDIA. In Smetáčková, I., Vlková, K. *Gender ve škole*. Praha: Otevřená spol., o.p.s., 2005. 53 – 57 s. ISBN 80-90331-2-5.

PLAŇAVA, Ivo. *Jak (to) spolu mluvíme*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 132 s. ISBN 80-210-0412-6.

PLAŇAVA, Ivo. *Průvodce mezilidskou komunikací. Přístupy-dovednosti-poruchy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 148 s. ISBN 80-247-0858-2.

PLEVOVÁ, Irena. *Kapitoly z obecné psychologie II*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 76 s. ISBN 80-244-0963-1.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

RENZETTI, C. M. *Ženy, muži a společnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525.

SKALKOVÁ, Jarmila a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 2. doplněné vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 216 s. ISBN 14-275-85.

ŠEDÍVÝ, Vladimír. *Sociální komunikace*. 1. vyd, Brno: Ediční středisko, 2009. ISBN 978-80-7375-277-4.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v české republice*. In Věšínová-Kalivodová, Eva. Maříková, Hana (eds.). *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund, 1999.

ŠTĚPÁNEK, Jaroslav. *Umění jednat s lidmi – komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 164. s. ISBN 80-247-0844-2.

TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace*. 1. vyd. Praha: Computer Press, 2003. 482 s. (Business books) ISBN 80-7226-429-X.

VALDROVÁ, Jana. Gender a JAZYK. In SMETÁČKOVÁ, I., VLKOVÁ, K. *Gender ve škole*. Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2005, 57-60 s. ISBN 80-903331-2-5

VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 236 s. ISBN 80-7044-808-3.

VALDROVÁ, Jana. Ženská a mužská role v jazyce. In FORMÁNKOVÁ, L., RYTÍŘOVÁ,

K. *Abc feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 9-16. ISBN 80-903228-3-2.

VALENTA, Josef. *Učíme (se) komunikovat. Metodika komunikace v rámci osobnostní a sociální výchovy*. 1. vyd. Kladno: AISIS, 2005. 207 s. ISBN 80-239-4514-9.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 320 s. ISBN 978-80-7467-387-1.

VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací : Efektivní komunikace v praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2614-4.

Odborné časopisy

VALDROVÁ, Jana. „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ Testy generického maskulina v českém jazyce. *Naše řeč*, 2008, roč. 91, č. 1, s. 13 – 25. ISSN 0027-8203.

Internetové zdroje

Mezinárodní den rovnosti 2014. [cit. 19. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/akce.shtml>.

PELOUŠEK, Zdeněk. *Neverbální komunikace* [online]. 2009 [cit. 2010-12-28]. Dostupné z: WWW: <<http://www.zdenekpelousek.cz/neverbalni-komunikace.html>>.

VALDROVÁ, Jana a kol. *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*. [online] 80 s. [cit. 22. 3. 2013] Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/Gender_prirucka.pdf>. s. 25.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 : Zastoupení výzkumného vzorku v Olomouckém kraji

Graf č. 2: Zastoupení dotazovaných dle věku – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 3: Zastoupení dotazovaných dle věku – studujících v sociální oblasti

Graf č. 4: Znalost slova gender – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 5: Znalost slova gender – studujících v sociální oblasti

Graf č. 6: Osobní zkušenost s genderově nekorektním jednáním – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 7: Osobní zkušenost s genderově nekorektním jednáním – studujících v sociální oblasti

Graf č. 8: Věta č. 1 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 9: Věta č. 1 – studujících v sociální oblasti

Graf č. 10: Věta č. 2 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 11: Věta č. 2 – studujících v sociální oblasti

Graf č. 12: Věta č. 3 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 13: Věta č. 3 – studujících v sociální oblasti

Graf č. 14: Věta č. 4 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 15: Věta č. 4 – studujících v sociální oblasti

Graf č. 16: Věta č. 5 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 17: Věta č. 5 – studujících v sociální oblasti

Graf č. 18: Věta č. 6 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 19: Věta č. 6 – studujících v sociální oblasti

Graf č. 20: Věta č. 7 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 21: Věta č. 7 – studujících v sociální oblasti

Graf č. 22: Věta č. 8 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 23: Věta č. 8 – studujících v sociální oblasti

Graf č. 24: Věta č. 9 – pracujících v sociální oblasti

Graf č. 25: Věta č. 9 – studující v sociální oblasti

Graf č. 26: Věta č. 10 – pracující v sociální oblasti

Graf č. 27: Věta č. 10 – studující v sociální oblasti

Graf č. 28: Věta č. 11 – pracující v sociální oblasti

Graf č. 29: Věta č. 11 – studující v sociální oblasti

Graf č. 30: Věta č. 12 – pracující v sociální oblasti

Graf č. 31: Věta č. 12 – studující v sociální oblasti

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Kontingenční tabulka – hypotéza č.1

Tabulka č. 2: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 2

Tabulka č. 3: Četnost výroků dle škály – pracující v sociální oblasti

Tabulka č. 4: Četnost výroků dle škály – studující v sociální oblasti

Tabulka č. 5: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 3

Tabulka č. 6: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 4

Tabulka č. 7: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 5

Tabulka č. 8: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 6

Tabulka č. 9: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 7

Tabulka č. 10: Kontingenční tabulka – hypotéza č. 8

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Výzkumné šetření pro pracující v sociální oblasti a studující v sociální oblasti

Příloha č. 1: Výzkumné šetření pro pracující a studující v sociální oblasti.

Dobrý den,

jmenuji se Marie Cinková a zpracovávám diplomovou práci na téma Genderově korektní způsob komunikace. Chtěla bych Vás proto požádat o vyplnění krátké ankety a kvízu. Mým úkolem je zjistit, jaké informace mají studenti/ky oborů pomáhajících profesí a sociální pracovníci/nice o genderové problematice. Jedná se o anonymní vyplnění.

1. ČÁST

1. Věk:

2. Jste: STUDUJÍCÍ PRACUJÍCÍ

3. Víte, co znamená slovo gender?
Vysvětlete: ANO NE

4. Setkali jste se osobně s genderově nekorektním jednáním vůči své osobě?

ANO NE

Pokud ano s jakým?

5. Zakroužkujte, se kterým výrokem se ztotožňujete.

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím
Ženy a muži dnes mají rovné postavení ve společnosti.	1	2	3	4	5
Existuje rozdíl v komunikaci mezi ženou a mužem.	1	2	3	4	5
Ženy po svatbě musí přijmout manželovo příjmení.	1	2	3	4	5
Souhlasíte s přechylováním ženských příjmení? (přidání –ová)	1	2	3	4	5
Všiml/a jste si ve svém okolí náznaku sexismu v komunikaci?*	1	2	3	4	5

* Sexismus = nadřazenost jednoho pohlaví vůči druhému

2. ČÁST

Přečtete si pozorně každou z následujících formulací a zakroužkujte vše, co budete považovat za problematické, a to včetně gramatiky, pravopisu, interpunkce a diskriminačního jazyka.

1. Pohotovost každého se hodnotila podle rozdílu jeho naměřených hodnot mezi skóre relaxace a skóre vzrušivosti.
2. Používání experimentů v psychologii předpokládá že přirozenost člověka je mechanická.
3. Vedoucí podnikoví pracovníci získali informace o domácích pracích od žen v domácnosti.
4. Když dělá člověk důležité rozhodnutí musí si nejprve stanovit, jak toto rozhodnutí zasáhne ostatní, a zda teda výsledek za tuto cenu stojí.
5. Schůzi vždy přecedá ten, kdo je předsedou komise.
6. Listonoš se v žádný den neopozdil, i když bilo špatné počasí.
7. Řekla, že se zeptá svého manžela, může-li jet tuto sobotu a neděli s námi na výlet.
8. Ředitel hovořil individuálně se zaměstnanci o tom, koho dočasně uvolní z práce.
9. Když na požárníky zaútočil obrofský pes, zachovali klid.
10. Nejdříve, jedince vyburcuje narušení osobního prostoru a pak on přisoudí příčinu tohoto vyrušení svému okolí.
11. Evoluční teorie uvádí, že se lidský druh vyvíjí prostřednictvím procesu přežití těch nejsilnějších.
12. Mnoho bylo napsáno o tom, jaký vliv má postavení dítěte mezi jeho sourozenci na jeho další intelektuální vývoj.